

# Χάρος αειχώρος

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΟΜΟΣ 4  
VOLUME 4

ΤΕΥΧΟΣ 2  
ISSUE 2

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2005  
NOVEMBER 2005



**ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ** Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
*Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας  
και Περιφερειακής Ανάπτυξης*

ΚΟΚΚΩΣΗΣ ΧΑΡΗΣ

ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ ΗΛΙΑΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΠΕΤΡΑΚΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

#### **ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ**

Αραβαντινός Αθανάσιος	- ΕΜΠ
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- ΕΜΠ
Γιαννακούρου Τζίνα	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- ΑΠΘ
Καρύδης Δημήτρης	- ΕΜΠ
Κοσμόπουλος Πάνος	- ΔΠΘ
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαντουβάλου Μαρία	- ΕΜΠ
Μελαχροινός Κώστας	- University of London, Queen Mary, UK
Μοδινός Μιχάλης	- Εθν. Κέντρο Περιβ. και Αειφ. Ανάπτυξης (ΕΚΠΙΑΑ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- University of Surrey, UK
Παπτάς Βασίλης	- Πανεπιστήμιο Πατρών
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Universite de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πατρών
Χαστάογλου Βίλμα	- ΑΠΘ

---

Διεύθυνση:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας

και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Περιοδικό ΔΕΙΧΩΡΟΣ

Πεδίον Άρεως, 38334 ΒΟΛΟΣ

<http://www.prd.uth.gr/aeihoros> e-mail: [aeihoros@prd.uth.gr](mailto:aeihoros@prd.uth.gr)

τηλ.: 24210 – 74456 fax: 24210 – 74380



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Επιστημονικό Περιοδικό

---

αειχώρος

---

Επιμέλεια έκδοσης: Άννα Σαμαρίνα — Παναγιώτης Πανταζής  
Λαγούτ: Παναγιώτης Πανταζής  
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς — Παναγιώτης Πανταζής  
Εκτύπωση: Αλέκος Ξουράφας  
Κεντρική διάθεση: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

## Περιεχόμενα

<b>Τριανταφυλλόπουλος Ν.</b>	<b>4</b>
Η Κρίση της Αγοράς Γραφείων της Αθήνας: Μια Ερμηνευτική Προσέγγιση	
<b>Ζεντέλης Π.</b>	<b>34</b>
Κατεχόμενη Ακίνητη Περιουσία του Δημοσίου. Γεωγραφική Απεικόνιση και Κανόνες Εκποίησης	
<b>Μεταξάς Θ.</b>	<b>62</b>
Μάρκετινγκ του Τόπου (Πόλης): Προσδιορισμός, Σχεδιασμός, Εφαρμογή και Αποτελεσματικότητα	
<b>Μηλιώνης Σ.</b>	<b>100</b>
Προς μια Συνολικότερη Άποψη της Διαδικασίας του Μάρκετινγκ Πόλεων	
<b>Θεοδωρά Γ., Λουκάκης Π.</b>	<b>128</b>
Τυπολόγηση των Ελληνικών Πόλεων με Κριτήρια Περιφερειακής Εμβέλειας	
<b>ΑΠΩΣΕΙΣ</b>	<b>158</b>
Συνέντευξη με τον Harvey Armstrong	<b>160</b>

## **Τυπολόγηση των Ελληνικών Πόλεων με Κριτήρια Περιφερειακής Εμβέλειας**

**Γιώτα Κ. Θεοδωρά**

*Δρ. Πολεοδόμος - Χωροτάκτης, εντεταλμένη διδασκαλίας (Π.Δ. 407/80),  
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

**Παύλος Κ. Λουκάκης**

*Ομότιμος Καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο*

### **Περίληψη**

*Στη σύγχρονη εποχή οι πόλεις, με την ευρύτερη περιοχή τους, αναγνωρίζονται όλο και περισσότερο ως οι κύριοι χώροι συγκέντρωσης της παραγωγής, των βασικών λειτουργιών και του πληθυσμού. Την ίδια στιγμή, οι αντιλήψεις για την "αστική ανάπτυξη" είναι σε διαδικασία επανακαθορισμού. Στη διαδικασία αυτή η ταξινόμηση των οικισμών/πόλεων καθίσταται αναγκαία και αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα στον αναπτυξιακό προγραμματισμό και στο χωρικό σχεδιασμό. Στην Ελλάδα –παρά τις προσπάθειες, που κατά καιρούς έχουν επιχειρηθεί– η ιεράρχηση των πόλεων εξακολουθεί να στηρίζεται σε μεθόδους που από δεκαετίες έχουν θεωρηθεί ξεπερασμένες και να λαμβάνει υπόψη ανεπίκαιρα κριτήρια.*

*Σε αυτό το πλαίσιο των εθνικών συνθηκών, και με αφορμή τη γενικότερη προβληματική σε θέματα ιεράρχησης που επικρατεί σε ευρωπαϊκό/διεθνές επίπεδο, επιχειρείται η διατύπωση μιας νέας πρότασης για την τυπολόγηση των ελληνικών πόλεων που στηρίζεται στην αξιολόγηση της εθνικής/διεθνούς, και περιφερειακής/νομαρχιακής τους εμβέλειας. Μέσα από τη συνεκτίμηση/συσχέτιση μιας σειράς ισχυρών χωρικών τυπολογικών κριτηρίων, που επιτρέπουν ποιοτικές και ποσοτικές εκτιμήσεις για τη χωρική δυναμική και ενδο-διαπεριφερειακή εμβέλεια των πόλεων, η πρόταση επιδιώκει την εισαγωγή μιας νέας διάστασης στην αντίληψη για την ιεράρχηση του ελληνικού οικιστικού δικτύου. Στόχος η διατύπωση ενός νέου "μεθοδολογικού εργαλείου",*

ικανού να αποτελέσει "αφετηρία" για την εφαρμογή ενός καινούργιου πρωτότυπου πλαισίου για την ιεράρχηση των ελληνικών πόλεων.

### **Λέξεις κλειδιά**

Οικισμός/πόλη, οικιστικό δίκτυο, περιφερειακή ανάπτυξη και πολιτική, αστικός σχεδιασμός, οικιστική πολιτική, ιεράρχηση οικισμών/πόλεων.

### **Typology of Greek Cities on Spatial Criteria of Regional Gravity**

*In contemporary times, cities-and the greater area around them-are increasingly recognized as principal areas assembling production activities, main functions and population. At the same time, perceptions of "urban development" are in the process of being redefined. In this process, the classification of settlements/cities becomes necessary and acquires special gravity for development and spatial planning. In Greece-despite efforts made at times- the typology of cities still relies on methods that have been considered obsolete for some decades and takes into account outdated criteria. In this national context, and on the occasion of an overall speculation on typology issues that has been prevalent at European and international levels, it is attempted to formulate a new proposal about the typology of Greek cities that would be based on the evaluation of their national/international and regional/prefectural gravity. Co-estimating/correlating a series of strong typological criteria, allowing qualitative and quantitative assessments of spatial dynamics and intra- /interregional gravity of cities, the proposal aspires to introduce a new dimension into the perception of the Greek urban network typology. The aim is to formulate a new "methodological tool", eligible to be the "starting point" for the implementation of a new model framework to classify Greek cities.*

### **Keywords**

*Settlement/city, urban network, regional development and policy, urban planning, residential/housing policy, "typology of settlements cities.*

### **ΕΙΣΑΓΩΓΗ**

Στη σύγχρονη εποχή οι πόλεις, με την ευρύτερη περιοχή τους, αναγνωρίζονται όλο και πιο πολύ ως οι κύριοι χώροι συγκέντρωσης της παραγωγής, των βασικών λειτουργιών και του πληθυσμού. Παράλληλα, οι αντιλήψεις για την "αστική ανάπτυξη" βρίσκονται σε μια διαδικασία επανακαθορισμού. Βασική αιτία οι εξελίξεις των τελευταίων 15-20 ετών, που φαίνεται να θέτουν σε νέα βάση τα ζητήματα της χωρικής διάρθρωσης και οργάνωσης της

αναπτυξιακής διαδικασίας στο χώρο-μια βάση πιο σύνθετη και διαφοροποιημένη σε σχέση με παλαιότερα, που ξεπερνά το συμβατικό πλαίσιο εννοιών και σχέσεων, όπως: "πόλης-υπαίθρου", "κέντρου-περιφέρειας", "βορρά-νότου". Διαπιστώνεται, έτσι, η δημιουργία νέων αναπτυξιακών πόλων/κέντρων σε περιφερειακές ή και σε μη κεντρικές περιοχές (όπως, για παράδειγμα, η περίπτωση του *Ευρωπαϊκού Νότου*: Λισσαβόνα, Βαρκελώνη, Θεσσαλονίκη, κ.ά.), ενώ εξακολουθεί η βιομηχανική παρακμή σε περιοχές κοντά με μεγάλα αστικά κέντρα κεντρικών περιοχών ανάπτυξης. Παράλληλα, παρατηρείται διόγκωση των αντιθέσεων αστικών και αγροτικών περιοχών, διάχυση των πρώτων προς τις δεύτερες, ανομοιότητες στην αναπτυξιακή δυναμική των πόλεων που διαμορφώνουν νέα *"ιεραρχικά σχήματα αστικών συγκεντρώσεων"*, και όξυνση ανισοτήτων μέσα στα όρια των αστικών περιοχών, με συνέπεια τη διαμόρφωση νέων *"ιεραρχικών σχημάτων αστικής συγκέντρωσης"* και ποικίλων *"σχημάτων πόλωσης"* στη χρήση του χώρου, που συναρτώνται με τα επίπεδα των παρεχόμενων υπηρεσιών και τα δίκτυα των μεταφορών<sup>1</sup> (Θεοδωρά, 2004: 85-92· Λουκάκης, Θεοδωρά, 2006).

Σε αυτές τις νέες συνθήκες η ταξινόμηση των οικισμών/πόλεων καθίσταται αναγκαία και αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα στον αναπτυξιακό προγραμματισμό και χωρικό σχεδιασμό. Η εμπειρία μάλιστα έχει δείξει ότι η διαδικασία σχεδιασμού και χρήσης των ταξινομήσεων πρέπει να επιχειρείται με τρόπους που να επιτρέπουν την συνεχή αναπροσαρμογή και ανατροφοδότησή τους ανάλογα με τη δυναμική των σχέσεων που αναπτύσσονται στα *"αστικά συστήματα"*. Δυναμική η οποία επηρεάζεται –άμεσα ή έμμεσα– από τις διεθνείς τάσεις στον τομέα της οικονομίας, τις χωρικές και τις κοινωνικές ανισότητες και, κατά συνέπεια, από τις εκάστοτε εθνικές, περιφερειακές και τις τοπικές συνθήκες και ανάγκες.

Μετά από μια περίοδο δεκαετιών προβληματισμού και πειραματισμού, η αντίληψη για την τυπολόγηση των πόλεων και οικισμών και το είδος των κριτηρίων που θα πρέπει να χρησιμοποιούνται έχει διευρύνει και πολλαπλασιάσει το μεθοδολογικό της πλαίσιο. Η ταξινόμηση φαίνεται ότι μπορεί να γίνει με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε έρευνας/μελέτης και τους σκοπούς που εκείνη καλείται, κάθε φορά, να εξυπηρετήσει. Τα τυπολογικά κριτήρια, λοιπόν, δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι ίδια σε κάθε περίπτωση. Η διαφορετικότητά τους εξαρτάται από τις εκάστοτε επικρατούσες διεθνείς συνθήκες/συγκυρίες, τις τοπικές ιδιαιτερότητες, και τις ποικίλες αντιλήψεις για την ταξινόμηση των οικισμών/πόλεων. Έτσι, σε κάποιες περιπτώσεις τα τυπολογικά κριτήρια μπορεί να είναι απλά, σε άλλες περισσότερο σύνθετα. Άλλοτε να αφορούν ένα συγκεκριμένο τομέα έρευνας, άλλοτε να συνδυάζουν περισσότερους τομείς.

<sup>1</sup> Ενδεικτική Βιβλιογραφία: Μαντουβάλου, στο ΕΜΠ, 2001: 67-77· ΠΑ, 1998: 3-4· Πετράκος, Γ., Μαρδάκης, Π., 1997: 77-103· Petrella, R., στο Τσουδερός, 1995: 281-288· Χατζημυχάλης, 1995: 74-92· Πετράκος, Γ., Τσουκαλάς, Δ., στο ΕΜΠ, 1994: 273-295· Kratke, 1993: 107-132· Friedmann, 1975. Πιο αναλυτικά στο Θεοδωρά, 2004: Μέρος Ι: Κεφ. 3.1. Σύγχρονες αντιλήψεις για τον αστικό χώρο, σσ. 85-92.



Κάποιες φορές τα κριτήρια μπορεί να δίνουν έμφαση σε ποσοτικές μεταβλητές, άλλες να εστιάζουν περισσότερο σε ποιοτικές μεταβλητές. Η σύγχρονη διεθνής βιβλιογραφία είναι πλούσια στον τομέα αυτό<sup>2</sup>. Παρά την ποικιλία των προσεγγίσεων όμως, ο κύριος σκοπός των ταξινομήσεων είναι κοινός: η συγκρότηση κατηγοριών ανάλογα με την ακτινοβολία, ή την ένταση της επιρροής, ή της δυναμικότητας των αστικών κέντρων-στοιχεία αρκετά γενικευμένα που εκφράζουν μια πολυσύνθετη πραγματική κατάσταση.

Την ίδια στιγμή η τάση για αλλαγή στον τρόπο προσέγγισης των ταξινομήσεων θεωρείται δεδομένη, αφού –από καιρό– έχουν ξεκινήσει προσπάθειες εμπλουτισμού των κριτηρίων τυπολόγησης πέραν εκείνου, και συχνά μοναδικού, δηλ. της *πληθυσμιακής συγκέντρωσης*, προκειμένου να δοθεί η ανάλογη σημασία και σε ποιοτικές μεταβλητές με κοινωνικο-οικονομική, πολιτιστική και χωρική διάσταση. Η συνεκτίμηση ποσοτικών και ποιοτικών κριτηρίων αποτελεί άλλωστε μια τάση που, από καιρό, έχει ξεκινήσει να προβάλλεται και μέσα από τα επίσημα κείμενα της *Ευρωπαϊκής Ένωσης* για την οργάνωση του Κοινοτικού "*αστικού χώρου*" και την καλλίτερη ιεράρχηση των αστικών του κέντρων (*Ευρώπη 2000, Ευρώπη 2000+, Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου* (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1992· Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1994· Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1997α και 1999)). Φαίνεται μάλιστα να υιοθετείται από όλο και περισσότερους σύγχρονους μελετητές. Ενδεικτικά, αναφέρεται η πρόταση των Kunrman και Wegener, (1991), όπου, με πεδίο αναφοράς την ΕΕ, γίνεται λόγος για δέκα κύριους λειτουργικούς τύπους πόλεων<sup>3</sup>, και η πρόταση του Kratke, (1993), όπου, με πεδίο αναφοράς τον ευρύ-

<sup>2</sup> Για παράδειγμα: ο Losch βασίζεται στην έκταση της περιοχής αγοράς κάθε προϊόντος για να διατυπώσει την οργάνωση στο χώρο των κέντρων της παραγωγής και της κατανάλωσης (Losch, A., in Friedmann, J., Alonso, W., 1969 (1964): 107-115). Ο Reilly προσδιορίζει την ακτινοβολία των πόλεων σε σχέση με το πληθυσμιακό τους μέγεθος, αλλά και την απόσταση που τις χωρίζει (Haggett, 1970 (1965): 35-39). Ο Zipf, και ο Berry, προσδιορίζουν την ιεραρχική κατανομή των πόλεων με βάση τον πληθυσμό τους και την τάξη τους ως προς αυτόν, ο τελευταίος δε την διερευνά σε σχέση με το βαθμό της οικονομικής ανάπτυξης (Zipf, 1965 (1949): 374-376· Berry, 1969 (1964): 138-152). Άλλοι ερευνητές κάνουν χρήση πιο πολύπλοκων κριτηρίων (οικονομικών, κοινωνικών, ή/και συνδυασμό τους), όπως ο Christaller που βασίζεται στην αρχή της αγοράς, στην αρχή της κυκλοφορίας και στην πολυ-διοικητική αρχή, ο Philbrick, που προσδιορίζει την ακτινοβολία των πόλεων διαχωρίζοντας επτά βασικές κατηγορίες λειτουργικών κριτηρίων, και οι Hautreux, Lecourt, Rochefort που χρησιμοποιούν κυρίως λειτουργικά κριτήρια τριτογενών δραστηριοτήτων (Christaller, 1966· Philbrick, 1957· Λεοντίδου-Γεράρδη, 1977: 35). Πιο σύγχρονοι μελετητές οι Kunrman, και Wegener, (1991) και ο Kratke, (1993) οι οποίοι προτείνουν την συνεκτίμηση ποσοτικών και ποιοτικών μεταβλητών (Kunrman, Wegener, 1991· Σιδηρόπουλος, 1995: 29-35· Kratke, 1993: 107-132).

<sup>3</sup> Κύριοι λειτουργικοί τύποι πόλεων: α) οι *οικουμενικές πόλεις* (συγκέντρωση κεφαλαίου, οικονομικών, πολιτικών / πολιτιστικών αρχηγείων διεθνούς σπουδαιότητας), β) οι *πόλεις της υψηλής τεχνολογίας και παροχής υπηρεσιών* (σύγχρονη βιομηχανική βάση, εθνικά κέντρα R&D, παραγωγικές υπηρεσίες διεθνούς εμβέλειας), γ) οι *πόλεις βιομηχανικής παρακμής* (όπου κυριαρχεί η παραδοσιακή βιομηχανική βάση, οι ξεπερασμένες υποδομές, και η διαρθρωτική απασχόληση), δ) οι *πόλεις λιμάνια* (με φθίνουσα ναυπηγο-επισκευαστική βιομηχανία, αλλά και με σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις), ε) οι *αναπτυσσόμενες πόλεις χωρίς εκσυγχρονισμένη βιομηχανία* (μεγάλη άτυπη οικονομία και οριακή εργατική τάξη, μη ελεγχόμενη ανάπτυξη και περιβάλλον που χειροτερεύει διαρκώς), στ) οι *πόλεις εταιρειών* (με τοπική οικονομία εξαρτώμενη σε μεγάλο

τερο ευρωπαϊκό χώρο και στόχο τη βέλτιστη οριοθέτηση της οικονομικο-λειτουργικής ιεραρχίας των ευρωπαϊκών αστικών περιοχών/περιφερειών, ορίζονται έξι κύριες ομάδες αστικών περιοχών<sup>4</sup> (Kunrmann και Wegener, 1991, στο Σιδηρόπουλος, 1995: 29-35, στο Ι.Π.Α., 1995: 32-33· Kratke, 1993: 107-132).

## ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΙΕΡΑΡΧΗΣΗΣ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Μπορεί οι αντιλήψεις για την τυπολόγηση των πόλεων να έχουν αλλάξει σε παγκόσμιο επίπεδο, και οι αδυναμίες από την σχεδόν αποκλειστική χρήση του "πληθυσμιακού μεγέθους" ως κριτηρίου ταξινόμησης να έχουν αναγνωρισθεί, η Ελλάδα όμως εξακολουθεί να μη διαθέτει ένα αξιόπιστο πρότυπο ιεράρχησης. Το πιο πρόσφατο πρότυπο ιεράρχησης για τον Ελληνικό χώρο είναι εκείνο που προτείνεται στο *Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης* (ΓΠΧΣΑΑ) –το οποίο έτυχε επεξεργασίας στο ΥΠΕΧΩΔΕ και εγκρίθηκε από το *Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξίας & Αειφόρου Ανάπτυξης*, δε θεσμοθετήθηκε όμως βάση του Ν. 2742/99– όπου τα κριτήρια τυπολόγησης δεν είναι σαφή<sup>5</sup> (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2003: 1.43-1.46, 1.54-1.60). Τα δε θεσμοθετημένα ΠΠΧΣΑΑ, δέχονται ως σύστημα ιεράρχησης των πόλεων το σύστημα των πέντε βαθμίδων (ΥΧΟΠ, 1983), όπως άλλωστε ζητήθηκε στα εκπονηθέντα Χωροταξικά των Περιφερειών το διάστημα 1995-1998.

Κατά καιρούς έχουν επιχειρηθεί αρκετές προσπάθειες τυπολόγησης των οικισμών και των πόλεων, είτε στον πανεπιστημιακό χώρο, στο πλαίσιο κυρίως σπουδαστικών εργασιών μεταπτυχιακού επιπέδου ή ερευνητικών προγραμμάτων, είτε μετά από πρωτοβουλία

---

βαθμό από μια επιχείρηση), ζ) οι νέες πόλεις (νέες πόλεις με αυξανόμενο πληθυσμό στην ενδοχώρα μεγάλων μητροπολιτικών κέντρων), η) οι μονο-λειτουργικές δορυφόροι πόλεις (δηλαδή νέα "αστικά σχήματα" μέσα σε μεγάλες "αστικές συγκεντρώσεις", τα οποία εστιάζονται σε μια κυρίαρχη λειτουργία (π.χ. τεχνολογίες, πόλεις αεροδρομίων, πανεπιστημιούπολεις)), θ) οι μικρές πόλεις και αγροτικά κέντρα (μικρές πόλεις και ημιαστικές περιοχές σε αγροτικές περιφέρειες, κατά μήκος ακτών ή μεταφορικών διαδρόμων με ασθενείς οικονομικές δυνατότητες), και ι) οι συνοριακές πόλεις και πόλεις εισόδου (η ενδοχώρα μοιράζεται από εθνικά σύνορα, είσοδο για οικονομικούς μετανάστες, αλλά και πολιτικούς πρόσφυγες) (Kunrmann., Wegener, 1991· Σιδηρόπουλος, 1995: 29-35).

4 Προτεινόμενες κατηγορίες αστικών περιοχών: α) οι διεθνείς πόλεις (London, Paris), β) οι ευρωπαϊκές μητροπολιτικές περιφέρειες (Amsterdam, Brussels, Frankfurt/Main, Hamburg, Berlin, Zurich, Milan, Stockholm), γ) οι σημαντικές αστικές περιφέρειες εθνικού επιπέδου (Lisbon, Madrid, Barcelona, Lyon, Hannover, Nuremberg, Leipzig, Rome, Athens, Wien, Birmingham, Glasgow), δ) οι πόλεις με καινοτομική παραγωγική δομή (Grenoble, Toulouse, Bologna, Valencia, Bristol, Stuttgart, ίσως η Jena), ε) οι πόλεις εξειδικευμένες στη μαζική παραγωγή (Torino, Porto, Manchester, Liverpool, Thessaloniki, Duisburg, Dortmund, Eisenach, Zwickau, Prague, Bratislava, Lodz), στ) οι περιθωριοποιημένες αστικές περιφέρειες (Naples, Palermo, Dublin, Warsaw, Budapest, ίσως Rostock, Cottbus, Chemnitz) (Kratke, 1993: 122 - 123).

5 Ομάδες πόλεων: α) Μητροπολιτικά κέντρα (Αθήνα, Θεσ/κη), β) Περιφερειακά κέντρα (έδρες Περιφερειών), γ) Νομαρχιακά κέντρα (έδρες Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης), δ) Τοπικά κέντρα (έδρες Τοπικής Αυτοδιοίκησης) και ε) άλλοι Οικισμοί.

κάποιων Κυβερνήσεων<sup>6</sup>. Αρκετές μάλιστα από τις προσπάθειες αυτές υπήρξαν σημαντικές για την εποχή που διατυπώθηκαν-κάθε μια με το δικό της τρόπο-αφού απαντούσαν στον τότε προβληματισμό, μέσα από τη συνεκτίμηση των ιδιαίτερων αναγκών, τάσεων, και των προοπτικών, και κάνοντας χρήση των διαθέσιμων "εργαλείων" (Θεοδωρά, 2004: 552-554). Πολλές μάλιστα από αυτές τις προτάσεις δεν έχουν χάσει την αξία τους, γι αυτό και λήφθηκαν υπόψη στην παρούσα εργασία.

Σε καμία περίπτωση δεν τίθεται θέμα αμφισβήτησης της συμβολής των προσπαθειών αυτών στη διαμόρφωση της γενικότερης προβληματικής για την τυπολόγηση των πόλεων στη χώρα μας. Το ζήτημα είναι ότι, παρά το γεγονός ότι οι συνθήκες στον τομέα της "αστικής ανάπτυξης" αλλάζουν συνεχώς, οι αλλαγές αυτές δε συνεκτιμώνται πάντα στη διαδικασία του σχεδιασμού στην Ελλάδα. Δημιουργούνται, έτσι, πολλά και σημαντικά προβλήματα στην πράξη, αφού εξακολουθούν να εφαρμόζονται πρότυπα ιεράρχησης που από δεκαετίες έχουν θεωρηθεί παρωχημένα, και να λαμβάνονται υπόψη ανεπαρκή κριτήρια. Ανεπίκαιρα, δηλαδή, κριτήρια που δεν αντικατοπτρίζουν τις σύγχρονες συνθήκες αφενός, δεν μπορούν να αντιστοιχηθούν προς τις νέες ανάγκες για "χωρική ανάπτυξη", αφετέρου.

Από καιρό διανύουμε μια περίοδο όπου η βαρύτητα των πόλεων φαίνεται να ξεπερνά τα γεωγραφικά και τα διοικητικά τους όρια. Η ύπαρξη υπηρεσιών *περιφερειακής εμβέλειας* σε τομείς όπως της διοίκησης, της παραγωγής, της εκπαίδευσης/έρευνας/τεχνολογίας, και των τεχνικών υποδομών (με έμφαση σε μεταφορές, τηλεπικοινωνίες/πληροφορική, ενέργεια) πολλές φορές αποδεικνύεται πιο σημαντική παράμετρος για την ισχυροποίηση της θέσης των πόλεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο από τα πληθυσμιακά τους μεγέθη. Σε αυτές τις συνθήκες είναι ανακόλουθο οι μελετητές κάθε νέας πρότασης τυπολόγησης στη Ελλάδα να "υποχρεώνονται" να προσαρμόζουν τις απόψεις τους, κάνοντας –σε κάθε περίπτωση– τις απαραίτητες παραδοχές στο ευρύτερο πλαίσιο που ορίζουν οι επίσημα θεσμοθετημένες προτάσεις ιεράρχησης των πόλεων. Δηλαδή:

<sup>6</sup> Χαρακτηριστικά αναφέρονται ορισμένες προσπάθειες τυπολόγησης των οικισμών/πόλεων της Ελλάδας στο πλαίσιο: Ι) σπουδαστικών εργασιών μεταπτυχιακού επιπέδου (βλ. Διατριβές: Λεοντίδου-Γεράρδη, 1977· Loukakís, 1976), ΙΙ) ερευνητικών προγραμμάτων (όπως: α) οι Χωροταξικές Μελέτες Ηλείας, Πελοποννήσου, Κρήτης, Ηπείρου από το ΣΠΕ του ΕΜΠ, β) η δημοσίευση του Καθηγητή Κριεζή για την Εύβοια, την Πελοπόννησο και την Ήπειρο (Kriesis, 1963), γ) Λεοντίδου-Γεράρδη, Παπαδάκης, 1977, δ) ISMERI EUROPA, TEAM 4, ΙΠΑ, 1993, ε) ΕΜΠ, 1996: 4.11· ΕΜΠ, 1997· ΕΜΠ, 1998, στ) ΙΠΑ, 1998, 1999α, 1999β, 1999β), και ΙΙΙ) μετά από πρωτοβουλία ορισμένων Κυβερνήσεων (Το *Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο* που ανατίθεται το 1972 από το Υπουργείο Συντονισμού στο Γραφείο Δοξιάδη. Στο πλαίσιο της "ελληνικής περιφερειακής πολιτικής", μετά το 1975, προτείνεται η ριζική αναδιάρθρωση του ελληνικού χώρου. Πρώτη προσπάθεια είναι η θεσμοθέτηση της απόφασης του ΕΣΧΠ - γνωστή με την επωνυμία "αντίπαλες πόλεις" (*rival cities*) (ΠΥΣ 9610/1979). Την Πρόταση ΚΕΠΑ, ΑΣΤΟΚ, ΑΓΡΟΚ θα ακολουθήσουν: η Πρόταση για τις "ανοικτές πόλεις" (1983), η Πρόταση για την "χωροταξική οργάνωση" των νομών της χώρας (1983), οι νόμοι 1416/84, 1622/86, και οι νόμοι 2218/94 και 2240/1994. Η πρόσφατη προσπάθεια ρύθμισης του "αστικού χώρου" είναι η σύνταξη του *Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης*, που είναι όμως σε διαδικασία αναθεώρησης. Βλ.: Θεοδωρά, Γ., για σχετική βιβλιογραφία (Θεοδωρά, 200: 552-554).

- α. η πρόταση της ΕΣΥΕ, σύμφωνα με την οποία οι οικισμοί της χώρας μπορούν να διακριθούν, ανάλογα με το πληθυσμιακό τους μέγεθος σε: *αστικούς* (από 10.000 κατ. και άνω), *ημιαστικούς* (2.000-10.000 κατ.) και *αγροτικούς* (έως 2.000 κατ.), ή το γεωγραφικό κριτήριο σε: *πεδινούς, ημιορεινούς και ορεινούς*
- β. η πρόταση του ΥΠΕΧΩΔΕ (ΥΧΟΠ, 1983-1984), που κάνει λόγο για ένα ιεραρχημένο δίκτυο οικιστικών κέντρων πέντε βαθμίδων και περιγράφεται στις *Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης των Νομών* της Ελλάδας (1985).

Πρόκειται για Προτάσεις που κακώς εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται στα *Χωροταξικά και Περιφερειακά Σχέδια*<sup>7</sup> –έχουν δε δεχθεί κριτική για μια σειρά από λόγους. Ένας από τους βασικότερους λόγους είναι ότι στηρίζονται κυρίως στη χρήση ενός κριτηρίου που έχει θεωρηθεί κυρίαρχο για τα προβλήματα στην εκτίμηση της βαρύτητας των πόλεων στο οικιστικό δίκτυο της χώρας: το *πληθυσμιακό μέγεθος*. Ένας οικισμός δεν μπορεί να χαρακτηρίζεται ως αστικός ή ως αγροτικός σε ευθεία αναλογία με το πληθυσμιακό του μέγεθος. Ο χαρακτηρισμός του εξαρτάται και από συνολικότερες αλληλοσχετίσεις των λειτουργικών και κοινωνικο-οικονομικών δομών, δηλαδή από ευρύτερα ποιοτικά και ποσοτικά κριτήρια (Λουκάκης, 1985β: 2). Εξίσου όμως σημαντικός λόγος είναι και η ανακολουθία του προτεινόμενου συστήματος ιεράρχησης τοπικών υπηρεσιών σε σχέση με το τότε υφιστάμενο διοικητικό σύστημα ("*ανοιχτές πόλεις*"). Χαρακτηριστική, και πιο πρόσφατη, είναι η περίπτωση των θεσμοθετημένων *Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης* (ΠΠΧΣΑΑ), στα οποία προτείνεται η χρήση του ιεραρχημένου δικτύου οικιστικών κέντρων των πέντε βαθμίδων του ΥΧΟΠ της δεκαετίας του '80 (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2003-2004).

Οι σύγχρονες λοιπόν συνθήκες στην "*αστική*" και στην "*περιφερειακή ανάπτυξη*"-όπως διαμορφώνονται στο πλαίσιο των γενικότερων πολιτικο-κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών, ανακατατάξεων και συγκυριών σε εθνικό, σε ευρωπαϊκό και σε διεθνές επίπεδο (βλ. και ΣΑΚΧ) –επιβάλλουν την αναγκαιότητα αλλαγής της αντίληψης για την ιεράρχηση των ελληνικών πόλεων και τη διατύπωση ενός νέου ολοκληρωμένου συστηματικού Σχεδίου για τον εθνικό σχεδιασμό και τον αναπτυξιακό προγραμματισμό. Ήδη στην Ελλάδα, παρά τα προβλήματα στο επίπεδο εφαρμογής, σε εξέλιξη βρίσκεται ένας γενικότερος προβληματισμός σχετικά με το θέμα της ιεράρχησης οικισμών/πόλεων, αφού δεν έχουν ακόμα απαντηθεί βασικά ερωτήματα για τον τρόπο υλοποίησής της. Ερωτήματα που καθιστούν επιτακτική την ανάγκη εξεύρεσης νέων συστηματικών κριτηρίων ιεράρχησης του *ελληνικού οικιστικού δικτύου*.

<sup>7</sup> βλ. Μελέτη ΕΜΠ για το οικιστικό δίκτυο της Ελλάδας (ΕΜΠ, 1996-1998) και θεσμοθετημένα ΠΠΧΣΑΑ των περιφερειών της χώρας, 2003-2004 (βλ. σχετική βιβλιογραφία).

## ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΥΠΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΜΕ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΜΒΕΛΕΙΑΣ

Σε αυτό το πλαίσιο των ιδιαίτερων εθνικών συνθηκών, και με αφορμή την γενικότερη προβληματική σε ζητήματα ιεράρχησης που επικρατεί σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, επιχειρείται η διατύπωση μιας νέας πρότασης για την τυπολόγηση των πόλεων της Ελλάδας. Μέσα από μια λογική ελαγωγικών βημάτων, η παρούσα πρόταση-στηριζόμενη στην συνεκτίμηση/συσχέτιση ποσοτικών και ποιοτικών μεταβλητών-στοχεύει στην τυπολόγηση των ελληνικών πόλεων με άξονα την αξιολόγηση της εθνικής/διεθνούς, περιφερειακής/νομαρχιακής τους εμβέλειας. Πρόκειται για εξειδικευμένη επιστημονική προσέγγιση, στηρίζεται όμως σε μια μεθοδολογία που θα μπορούσε να δικαιολογήσει την εφαρμογή της και σε άλλα ευρύτερα πεδία μελέτης που συνδέονται-άμεσα ή έμμεσα-με θέματα της αναπτυξιακής πολιτικής και της ρύθμισης του Ελληνικού χώρου.

Πρόθεση της πρότασης δεν είναι να δώσει την απάντηση στο ζήτημα της ιεράρχησης των ελληνικών πόλεων. Η ισχυρότατη άλλωστε δυναμική του θέματος δεν επιτρέπει οριστικές λύσεις. Η ταξινόμηση των πόλεων είναι ένα ζήτημα ιδιαίτερα δύσκολο στην προσέγγισή του, αφού υπάρχει ένα εξαιρετικά ευρύτερο φάσμα μεταβλητών που αφορά άλλες-εξίσου σημαντικές-δραστηριότητες και σχέσεις (όπως για παράδειγμα: ο ρυθμός μεταβολής του πληθυσμού (συνεχής αύξηση, συνεχής μείωση), η τομεακή σύνθεση της απασχόλησης, κ.ά.). Για χρόνια, εξάλλου, η ιεράρχηση των πόλεων απασχολεί –και εξακολουθεί να προβληματίζει– τις κυβερνήσεις και τις επιστημονικές κοινότητες των περισσότερων χωρών –έχει δε αποτελέσει πεδίο ενός ευρύτερου φάσματος προσεγγίσεων το οποίο απαιτεί ειδική και πολύπλευρη γνώση.

Επιδίωξη είναι η εισαγωγή μιας νέας διάστασης στην προβληματική για την τυπολόγηση των πόλεων. Κυρίως όμως η διατύπωση ενός καινούργιου "*μεθοδολογικού εργαλείου*", που θα μπορούσε να αποτελέσει "*αφετηρία*" για την εφαρμογή ενός νέου πρωτότυπου πλαισίου για την ιεράρχηση των πόλεων. Χωρίς να καταργεί τα ποσοτικά δεδομένα, ή την ποσοτική διάσταση των ποιοτικών μεταβλητών, η προτεινόμενη τυπολόγηση τα αξιοποιεί σε δεύτερη επόμενη φάση, συμπληρώνοντας έτσι την εικόνα που έχει προκύψει από την εκτίμηση των ποιοτικών μεταβλητών και τον τρόπο που εκείνες συνδυάζονται. Είναι μια πρόταση η οποία στηρίζεται στην επιλογή ισχυρών χωρικών τυπολογικών κριτηρίων, ικανών να αποτυπώσουν τις υφιστάμενες σχέσεις και τάσεις, και να δώσουν μια εικόνα για τη χωρική δυναμική και ενδο-διαπεριφερειακή εμβέλεια των ταξινομούμενων πόλεων, αλλά και την ικανότητά τους να εξασφαλίσουν κατάλληλο "*αστικό περιβάλλον*" για την εύρυθμη λειτουργία σημαντικών μονάδων παραγωγής, έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης, και εκπαίδευσης υψηλού επιπέδου. Μπορεί έτσι να βοηθήσει στην εξαγωγή ορισμένων σημαντικών συμπερασμάτων για την ελληνική πραγματικότητα.

## Τα κριτήρια περιφερειακής εμβέλειας της προτεινόμενης τυπολόγησης

Τα προτεινόμενα κριτήρια αξιολόγησης-τα οποία εντάσσονται σε τρεις κύριες θεματικές ενότητες: του "πληθυσμού", της "γεωγραφικής θέσης", των "υπηρεσιών και υποδομών" –είναι τα ακόλουθα:

- α. *Πληθυσμιακό μέγεθος*: η διάκριση του πληθυσμιακού μεγέθους σε υποκατηγορίες έλαβε υπόψη τις διεθνείς τάσεις για "αστική ανάπτυξη" και τα στοιχεία σε ΕΕ.
- β. *Γεωπολιτική θέση*: διασυνοριακή θεωρείται κάθε πόλη-έδρα νομού, όπου ο νομός στον οποίο ανήκει συνορεύει τουλάχιστον ως προς την μια του πλευρά με άλλη χώρα. Η διάκριση περιλαμβάνει: τα διασυνοριακά ηπειρωτικά (Δ/Η) και διασυνοριακά νησιωτικά αστικά κέντρα (Δ/Ν).
- γ. *Προσπελασιμότητα*: διακρίνεται σε: ΣΚ1 (όταν συνδυάζονται δυο διαφορετικά είδη μεταφοράς), ΣΚ2 (όταν συνδυάζονται τρία ή τέσσερα διαφορετικά είδη μεταφοράς).
- δ. *Υπηρεσίες περιφερειακής εμβέλειας*: θεωρούνται οι διοικητικές και οι κοινωνικές υπηρεσίες που απευθύνονται και σε πληθυσμό της ευρύτερης περιφέρειας της πόλης, ενδεχομένως και σε άλλες περιοχές της χώρας. Συγκεκριμένα: Έδρα Περιφέρειας, Εφετείο, Έδρα Σώματος Στρατού, ΥΠΠΟ (Περιφερειακές Υπηρεσίες), ΕΟΤ (Υπηρεσία/Γραφείο).
- ε. *Υποδομές παραγωγής*: θεωρούνται οι εθνικής ή περιφερειακής εμβέλειας μονάδες παραγωγής (π.χ. ΒΙΠΕ, ΒΙΟΠΑ, Επιστημονικά, Τεχνολογικά Πάρκα), ή οι σημαντικές υπηρεσίες για τη λειτουργία *Οργανισμών Κοινής Ωφέλειας* [ΔΕΗ (Ορυχεία, Παραγωγή, Μεταφορά, Διανομή), ΟΤΕ (Διοικητικές/Τεχνικές Υπηρεσίες)] με βασικές ανάγκες σε εξειδικευμένο προσωπικό και υψηλού επιπέδου επιστημονική/τεχνολογική υποστήριξη, και προϊόντα που διατίθενται και εκτός της περιοχής λειτουργίας τους.
- στ. *Ερευνητική και τεχνολογική υποδομή*: ερευνητικοί και τεχνολογικοί φορείς, που μπορούν να συνεργάζονται και με τα πανεπιστήμια και τα Τ.Ε.Ι., εποπτεύονται όμως από άλλους εξω-ακαδημαϊκούς φορείς. Όπως: *Ερευνητικά Ινστιτούτα* ή *Κέντρα*, *Ερευνητικά Ιδρύματα*, *Εταιρείες Τεχνολογικής Ανάπτυξης*, *Κέντρα* ή *Οργανισμοί Τεχνολογίας*.
- ζ. *Ανώτατη και ανώτερη εκπαίδευση*: πανεπιστημιακά και τεχνολογικά ιδρύματα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι το σύνολο των παραπάνω προτεινόμενων κριτηρίων συγκεντρώνεται, ή έχει σημείο αναφοράς-κατά διάφορους τρόπους-στις έδρες των νομών της χώρας, οι οποίες λαμβάνονται υπόψη στην παρούσα τυπολόγηση και οι οποίες, εν τέλει, διαφοροποιούνται μεταξύ τους σε σημαντικό βαθμό ως προς την περιφερειακή τους βαρύτητα.

Η επιλογή των προτεινόμενων τυπολογικών κριτηρίων έγινε για τους ακόλουθους λόγους. Το *πληθυσμιακό μέγεθος* μπορεί να αποτελέσει ένδειξη για τη δυναμικότητα των πόλεων, η *γεωπολιτική θέση* δίνει μια πρόσθετη διάσταση στην πολιτικο-οικονομική βαρύτητά τους στον εθνικό και διεθνή χώρο, η *προσπελασιμότητά* τους δείχνει την κεντρικότητα και την ευκολία προσέγγισής τους, ενώ το είδος της υποδομής με περιφερειακή βαρύτητα αποτελεί σημαντική ένδειξη του επιπέδου της δυναμικότητας και της ανταγωνιστικότητάς τους, ειδικά αν κυριαρχεί η επιστημονική, η ακαδημαϊκή, ή η ερευνητική συνιστώσα. Η διάκρισή τους σε υποομάδες στοχεύει στην ανάδειξη της ποιοτικής τους διαφοροποίησης και προβολή της ποσοτικής τους βαρύτητας (βλ. Πίνακα 3).

### Μεθοδολογία τυπολόγησης

Η τυπολόγηση των ελληνικών πόλεων που περιγράφεται στο παρόν άρθρο επιχειρείται μέσα από τη διαδοχική προσέγγιση τριών κύριων διαδικασιών διερεύνησης, τα αποτελέσματα των οποίων απεικονίζονται σε μια σειρά πινάκων ανά φάση προσέγγισης. Οι διαδικασίες είναι:

- α. διερεύνηση των γεωγραφικών, γεωπολιτικών χαρακτηριστικών και η κατανομή των υπηρεσιών περιφερειακής σημασίας (Πίνακας 1), καθώς και της τεχνικής υποδομής περιφερειακού επιπέδου των πόλεων (Πίνακας 2),
- β. ορισμός των προτεινόμενων τυπολογικών κριτηρίων αξιολόγησης των πόλεων (Πίνακας 3), και
- γ. τυπολόγηση των πόλεων σε δυο φάσεις: *A' Αξιολόγηση*: εκτίμηση ποιοτικών κριτηρίων (Πίνακας 4α), και *B' Αξιολόγηση*: συνεκτίμηση και της ποσοτικής διαφοροποίησης των ποιοτικών κριτηρίων (Πίνακας 4β).

Τα αποτελέσματα της προτεινόμενης τυπολόγησης αποτυπώνονται σε χάρτη (Σχήμα 1).

Τη βασική πηγή άντλησης πληροφοριών για την συμπλήρωση του πίνακα τυπολογικών κριτηρίων αξιολόγησης (Πίνακας 3), από όπου θα προκύψει η τυπολόγηση των πόλεων, αποτελούν δυο πίνακες. Πρόκειται για τους Πίνακες 1 και 2, οι οποίοι με τη δομή και το περιεχόμενό τους δίνουν μια εικόνα για την κεντρικότητα και την υποδομή των πόλεων. Έχουν την μορφή "*checklist*" –ενός καταλόγου δηλαδή, ή καλύτερα μιας "*λίστας*

ελέγχου", για το τι υπάρχει, και το τι όχι, σε κάθε μια από τις πόλεις αυτές από τα κριτήρια που έχουν τεθεί, αλλά και σε τι ένταση συναντάται.

Ο Πίνακας 1 αναφέρεται στα γεωγραφικά και γεωπολιτικά χαρακτηριστικά των πόλεων, στην κατανομή των υπηρεσιών περιφερειακής εμβέλειας, και στην ύπαρξη ανώτατης ή/και ανώτερης εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, εκτός από το πληθυσμιακό μέγεθος των αστικών κέντρων-εδρών νομών της χώρας, αποτυπώνεται η γεωγραφική τους θέση (*Ηπειρωτικό (Η), Παράκτιο-Ηπειρωτικό (Π-Η), Νησιωτικό (Ν)*), η γεωπολιτική τους βαρύτητα (*Διασυννοριακό Ηπειρωτικό (Δ/Η), Διασυννοριακό Νησιωτικό (Δ/Ν)*), οι υπηρεσίες περιφερειακής εμβέλειας που διαθέτουν (*Έδρα Περιφέρειας, Εφετείο, Έδρα Σώματος Στρατού, ΥΠ.ΠΟ.-Περιφερειακές Υπηρεσίες, Ε.Ο.Τ.-Υπηρεσία/Γραφείο*), και η ύπαρξη ΑΕΙ και ΤΕΙ (βλ. Πίνακα 1).

Ο Πίνακας 2 αποτυπώνει το είδος και την κατανομή της τεχνικής υποδομής περιφερειακού επιπέδου στις υπό μελέτη πόλεις. Στον πίνακα φαίνεται:

- α. το είδος της πρόσβασης των πόλεων στα δίκτυα μεταφορών (δηλαδή: Ο: πόλεις που βρίσκονται, ή έχει προγραμματιστεί να βρεθούν, επάνω ή σε μικρή απόσταση από βασικά οδικά δίκτυα εθνικής/διεθνούς εμβέλειας (ΠΑΘΕ, Εγνατία Οδός, Δυτικός Άξονας-Ιόνια Οδός, Βόρειος Οδικός Άξονας Κρήτης), Σ: Σιδηροδρομικός Κόμβος, Α: Αεροπορικός Κόμβος, Δ: Λιμενικός Κόμβος),
- β. αν είναι κόμβοι συνδυασμένων μεταφορών, δηλ. αν συνδυάζουν δυο τύπους (ΣΚ1) ή πιο πολλούς από τρεις τύπους μεταφορών (ΣΚ2),
- γ. το είδος των υποδομών παραγωγής (*Βιομηχανική Περιοχή, Βιομηχανικά Πάρκα, Επιστημονικό, Τεχνολογικό Πάρκο, ΔΕΗ-Κύριες Μονάδες, ΟΤΕ: Διοικητικές/Τεχνικές Υπηρεσίες*),
- δ. το είδος της ερευνητικής/τεχνολογικής υποδομής εθνικής/περιφερειακής βαρύτητας (δηλ.: *Ερευνητικά Ινστιτούτα/Κέντρα, Ερευνητικά Ιδρύματα, Εταιρείες Τεχνολογικής Ανάπτυξης, Κέντρα/Οργανισμοί Τεχνολογίας*) (βλ. Πίνακα 2).

Ακολουθεί ο Πίνακας 3, στο οποίο απεικονίζονται τα προτεινόμενα τυπολογικά κριτήρια αξιολόγησης των υπό διερεύνηση πόλεων της χώρας ενταγμένα στις τρεις ενότητες: του "πληθυσμού", της "θέσης", των "υποδομών περιφερειακής εμβέλειας". Στο κριτήριο (α) του "πληθυσμού" διακρίνονται έξι κατηγορίες: 0-<10, 10-<30, 30-<50, 50-<100, 100-<200, και 200-άνω (σε χιλιάδες κατοίκους), στην ενότητα "θέση" εντάσσονται τα κριτήρια: (β) της "γεωπολιτικής θέσης" και (γ) της "προσπελασιμότητας", ενώ στην ενότητα των "υποδομών" περιλαμβάνονται τα κριτήρια (δ): "υπηρεσίες περιφερειακής εμβέλειας" (1-2, 3-4, 5-7), (ε): "υποδομές παραγωγής" (1-2, 3-5), (στ): "έρευνα και τεχνολογία" (Ερευνητικοί, Τεχνολογικοί Φορείς) και (ζ): "ανώτατη και ανώτερη εκπαίδευση"



(ΑΕΙ, ΤΕΙ) με υποκατηγορίες που δηλώνουν το πλήθος ή το είδος τους. Στην τελευταία στήλη του Πίνακα φαίνονται τα αποτελέσματα των δυο φάσεων της τυπολόγησης: με ελληνικά στοιχεία σε παρένθεση περιγράφονται τα αποτελέσματα της πρώτης αξιολόγησης και με λατινικά στοιχεία της δεύτερης αξιολόγησης (βλ. Πίνακα 3).

Η καταχώρηση των πόλεων στους πίνακες 1 και 2, αλλά και 3 (το προϊόν της επιλεκτικής άντλησης της πληροφορίας από τους πίνακες 1 και 2) γίνεται καταρχήν κατά περιφέρεια (από βορρά προς νότο) και ακολούθως κατά τάξη μεγέθους των πόλεων, ξεκινώντας από τις πόλεις που το 2001 είχαν το μεγαλύτερο *πληθυσμιακό μέγεθος*. Σημειώνεται ότι, στους πίνακες 1 και 2 στη στήλη του πληθυσμού υπάρχει υπογράμμιση στα τετράγωνα εκείνα που αντιστοιχούν σε πόλεις όπου το 1991 ήταν *Πολεοδομικά Συγκροτήματα* –τώρα έχουν καταργηθεί (ΕΣΥΕ, 2003). Τα στοιχεία για την υποδομή των πόλεων είναι του 2003, ενώ εκείνα που αφορούν τα ΑΕΙ και τα ΤΕΙ τα πιο πρόσφατα επίσημα στην περίοδο υλοποίησης της έρευνας (ακαδ. έτος 1998-1999). Είναι, άλλωστε, νωρίς να αξιολογηθούν οι επιδράσεις πανεπιστημίων που έχουν ξεκινήσει τη λειτουργία τους εδώ και πέντε έτη περίπου, και δεν έχουν ολοκληρώσει την ανάπτυξή τους στο βαθμό που έχει προβλεφθεί.

Βασικές πηγές άντλησης πληροφοριών αποτέλεσαν για:

- α. τον *πληθυσμό*: η ΕΣΥΕ,
- β. τις *υπηρεσίες περιφερειακής εμβέλειας*: το *Εφετείο Αθηνών*, το *Υπουργείο Εθνικής Άμυνας*, το *ΥΠΠΟ*, ο *ΕΟΤ*, το *Υ.ΠΕΧΩΔΕ*, το *Υπουργείο Υγείας & Πρόνοιας*,
- γ. τα *ΑΕΙ* και *ΤΕΙ*: το *ΥΠΕΠΘ*, οι διοικήσεις και ορισμένες υπηρεσίες τους,
- δ. τα δίκτυα μεταφορών: ο *ΟΣΕ*, η *ΥΠΑ*, η *Ολυμπιακή Αεροπορία*, και τα *Λιμεναρχεία*,
- ε. τις υποδομές παραγωγής: η *ΕΤΒΑ*, η *ΔΕΗ*, και ο *ΟΤΕ*, και
- στ. τις υποδομές της έρευνας/τεχνολογίας κύρια πηγή υπήρξε η *ΓΓΕΤ*, και το *Υπουργείο Ανάπτυξης*.

**Πίνακας 1.** Γεωγραφικά, γεωπολιτικά χαρακτηριστικά και κατανομή περιφερειακών υπηρεσιών στα αστικά κέντρα - έδρες νομών της Ελλάδας, 2003

α/α	Αστικά Κέντρα Έδρες Νομών	Πληθ.	Γεωγραφική Θέση			Γεωπολιτική Θέση		Υπηρεσίες Περιφερειακής Εμβέλειας						Ανώτατη Εκπ/κη. Υποδομή			
			Η	Π-Η	Ν	Δ/Η	Δ/Ν	Εδ.Π.	Εφ.	Εδ.Σ.Σ.	ΥΠΠΟ	ΕΟΤ	ΠΥΔΕ	Νοσ.	ΑΕΙ	ΤΕΙ	
<b>Περιφέρεια Α.Μ. &amp; Θράκη</b>																	
1.	Καβάλα	63.774		✓							✓	Υ			N	✓	
2.	Δράμα	55.214	✓			✓									N	✓	
3.	Αλεξανδρούπολη	52.586		✓		✓									Π	✓	
4.	Κομοτηνή	52.546	✓			✓		✓	✓		✓	Γ			N	✓	
5.	Ξάνθη	51.737	✓			✓					✓				N	✓	
<b>Περιφέρεια Κεντρ. Μακεδονίας</b>																	
6.	Θεσσαλονίκη	689.302		✓				✓	✓	✓	✓	Υ	✓		Π	✓	✓
7.	Σέρρες	56.030	✓			✓									N	✓	✓
8.	Κατερίνη	55.560		✓											N		
9.	Βέροια	47.619	✓								✓				N		
10.	Έδεσσα	25.307	✓			✓					✓				N		
11.	Κιλκίς	25.134	✓			✓									N		
12.	Πολύγυρος	10.639	✓												N		
<b>Περιφέρεια Δυτ. Μακεδονίας</b>																	
13.	Κοζάνη	48.136	✓					✓	✓	✓					N		✓
14.	Φλώρινα	17.069	✓			✓									N	✓	✓
15.	Καστοριά	15.931	✓			✓									N		✓
16.	Γρεβενά	15.821	✓												N		
<b>Περιφέρεια Ηπείρου</b>																	
17.	Ιωάννινα	70.214	✓			✓		✓	✓		✓	Υ			Π	✓	✓
18.	Άρτα	22.816	✓									Γ			N		✓
19.	Πρέβεζα	19.535		✓										✓	N		✓
20.	Ηγουμενίτσα	14.047	✓			✓									N		✓
<b>Περιφέρεια Θεσσαλίας</b>																	
21.	Βόλος	128.696		✓							✓	Υ			N	✓	
22.	Λάρισα	124.376	✓					✓		✓	✓	Γ	✓		Π	✓	✓
23.	Τρίκαλα	51.672	✓						✓						N	✓	
24.	Καρδίτσα	37.707	✓										✓		N	✓	✓
<b>Περιφέρεια Ιονίου</b>																	
25.	Κέρκυρα	41.048			✓		✓	✓	✓		✓	Υ			Π	✓	
26.	Ζάκυνθος	16.174			✓		✓								N		
27.	Αργοστόλι	12.722			✓		✓								N		✓
28.	Λευκάδα	10.872			✓		✓								N		

Πίνακας 1. (συνέχεια)

α/α	Αστικά Κέντρα Έδρες Νομών	Πληθ.	Γεωγραφική Θέση			Γεωπολιτική Θέση		Υπηρεσίες Περιφερειακής Εμβέλειας						Ανώτατη Εκπ/κη. Υποδομή		
			Η	Π-Η	Ν	Δ/Η	Δ/Ν	Εδ.Π.	Εφ.	Εδ.Σ.Σ.	ΥΠΠΟ	ΕΟΤ	ΠΥΔΕ	Νοσ.	ΑΕΙ	ΤΕΙ
<b>Περιφέρεια Δυτ. Ελλάδας</b>																
29.	Πάτρα	164.534	✓					✓	✓		✓	Υ	✓	Π	✓	✓
30.	Πύργος	35.681	✓								Ολυμπία			Ν		
31.	Μεσολόγγι	17.597	✓									Ναύπακτος		Ν	Αγρίνιο	✓
<b>Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας</b>																
32.	Λαμία	58.698	✓					✓			✓	Υ	✓	Π		✓
33.	Χαλκίδα	54.921		✓							✓			Ν		✓
34.	Λιβαδειά	21.501	✓								Θήβα			Ν		
35.	Άμφισσα	9.569	✓								Δελφοί			Ν		✓
36.	Καρπενήσι	9.321	✓													✓
<b>Περιφέρεια Αττικής</b>																
37.	Αθήνα	3.756.607	✓					✓	✓	✓	✓	Υ		Π	✓	✓
<b>Περιφέρεια Πελοποννήσου</b>																
38.	Καλαμάτα	56.914		✓				✓					Γ	Π		✓
39.	Ναύπλιο - Άργος	44.980		✓					Ναύπλιο				Γ	Ν		
40.	Κόρινθος	36.432		✓										Ν		
41.	Τρίπολη	28.950	✓										✓	Ν		
42.	Σπάρτη	18.025	✓								✓			Ν		
<b>Περιφέρεια Β. Αιγαίου</b>																
43.	Μυτιλήνη	35.514			✓		✓	✓			✓	Υ		Ν		✓
44.	Χίος	22.836			✓		✓							Ν		✓
45.	Βαθύ [Σάμος]	12.346			✓		✓						Γ	Ν		✓
<b>Περιφέρεια Ν. Αιγαίου</b>																
46.	Ρόδος	54.802			✓		✓		✓		✓	Υ	✓	Ν	✓	✓
47.	Κως	17.347			✓		✓							Ν		
48.	Κάλυμνος	17.066			✓		✓									
49.	Ερμούπολη	13.797			✓			✓	✓				Γ	Ν		
<b>Περιφέρεια Κρήτης</b>																
50.	Ηράκλειο	137.766			✓		✓	✓			✓	Υ	✓	Π	✓	✓
51.	Χανιά	53.046			✓		✓		✓				Γ	Ν	✓	✓
52.	Ρέθυμνο	31.511			✓		✓						Γ	Ν	✓	
53.	Αγ. Νικόλαος	19.677			✓		✓						Γ	Ν		✓

**ΥΠΟΜΝΗΜΑ**

Η Ηπειρωτικό

Π-Η Παράκτιο Ηπειρωτικό

Ν Νησιωτικό

Δ/Η Διασυννοριακό Ηπειρωτικό

Δ/Ν Διασυννοριακό Νησιωτικό

Εδ.Π Έδρα Περιφέρειας

Εφ. Εφετείο

Εδ.Σ.Σ. Έδρα Σώματος Στρατού

ΥΠΠΟ ΥΠ.ΠΟ. Περιφερειακές Υπηρεσίες

Ε.Ο.Τ. Ε.Ο.Τ.

|Υ: Υπηρεσία, Γ: Γραφείο

ΠΥΔΕ Περιφ. Υπηρ. Δ.Ε. [Π.Υ.Δ.Ε.]

Νοσ. Νοσοκομείο

Π Περιφερειακό επίπεδο

Ν Νομαρχιακό επίπεδο

Α.Ε.Ι. Ανώτατα Εκπικά Ιδρύματα

Τ.Ε.Ι. Τεχνολογικά Εκπικά Ιδρύματα

**Πίνακας 2.** Κατανομή τεχνικής υποδομής περιφερειακού επιπέδου στα αστικά κέντρα-έδρες νομών της Ελλάδας, 2003

α/α	Αστικά Κέντρα Έδρες Νομών	Πληθ.	Δίκτυα Μεταφορών				Μεταφορικός Κόμβος		Υποδομές Παραγωγής Περιφερειακής Εμβέλειας					Υποδομές Έρευνας & Τεχνολογίας	
			Ο	Σ	Α	Λ	ΣΚ1	ΣΚ2	ΒΙΠΕ	ΒΙΟΠΑ	Επιστ. / Τεχνολ. Πάρκο	ΔΕΗ	ΟΤΕ	Ερευνητικοί Φορείς	Τεχνολογικοί Φορείς
<b>Περιφέρεια Α.Μακεδονίας &amp; Θράκης</b>															
1.	Καβάλα	63.774	✓		✓	✓		✓	✓						✓
2.	Δράμα	55.214	✓	✓			✓		✓						
3.	Αλεξανδρούπολη	52.586	✓	✓	✓	✓		✓	✓						
4.	Κομοτηνή	52.546	✓	✓			✓		✓			✓	✓		
5.	Ξάνθη	51.737	✓	✓			✓		✓						✓
<b>Περιφέρεια Κεντρ. Μακεδονίας</b>															
6.	Θεσσαλονίκη	689.302	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓		✓
7.	Σέρρες	56.030	✓	✓			✓		✓						
8.	Κατερίνη	55.560	✓	✓			✓								
9.	Βέροια	47.619	✓	✓			✓								
10.	Έδεσσα	25.307		[✓]											
11.	Κιλκίς	25.134	✓	✓			✓		✓						
12.	Πολύγυρος	10.639													
<b>Περιφέρεια Δυτ. Μακεδονίας</b>															
13.	Κοζάνη	48.136	✓		✓		✓					Πτολεμ.	✓		
14.	Φλώρινα	17.069	✓	[✓]			✓		✓			✓			
15.	Καστοριά	15.931			✓										
16.	Γρεβενά	15.821													
<b>Περιφέρεια Ηπείρου</b>															
17.	Ιωάννινα	70.214	✓		✓		✓		✓				✓		✓
18.	Άρτα	22.816													
19.	Πρέβεζα	19.535	✓		Άκτιο	✓		✓							
20.	Ηγουμενίτσα	14.047	✓			✓	✓								
<b>Περιφέρεια Θεσσαλίας</b>															
21.	Βόλος	128.696	✓	✓	Ν.Αγχ.	✓		✓	✓						✓
22.	Λάρισα	124.376	✓	✓	Ν.Αγχ.			✓	✓				✓		
23.	Τρίκαλα	51.672		[✓]											
24.	Καρδίτσα	37.707		[✓]											
<b>Περιφέρεια Ιονίου</b>															
25.	Κέρκυρα	41.048			✓	✓	✓								
26.	Ζάκυνθος	16.174			✓	✓	✓								
27.	Αργοστόλι	12.722			✓	✓	✓								
28.	Λευκάδα	10.872			Άκτιο	✓	✓								
<b>Περιφέρεια Δυτ. Ελλάδας</b>															
29.	Πάτρα	164.534	✓	✓		✓		✓	✓		✓	✓	✓		✓
30.	Πύργος	35.681	✓	✓			✓								
31.	Μεσολόγγι	17.597													

Πίνακας 2. (συνέχεια)

α/α	Αστικά Κέντρα Έδρες Νομών	Πληθ. 2001	Δίκτυα Μεταφορών				Μεταφορικός Κόμβος		Υποδομές Παραγωγής Περιφερειακής Εμβέλειας					Υποδομές Έρευνας & Τεχνολογίας	
			Ο	Σ	Α	Λ	ΣΚ1	ΣΚ2	ΒΙΠΕ	ΒΙΟΠΑ	Επιστ. / Τεχνολ. Πάρκο	ΔΕΗ	ΟΤΕ	Ερευνητικοί Φορείς	Τεχνολογικοί Φορείς
<b>Περιφέρεια Στ. Ελλάδας</b>															
32.	Λαμία	58.698	✓	✓			✓		✓			✓	✓		
33.	Χαλκίδα	54.921	✓	✓		✓		✓							✓
34.	Λιβαδειά	21.501		✓											
35.	Άμφισσα	9.569													
36.	Καρπενήσι	9.321													
<b>Περιφέρεια Αττικής</b>															
37.	Αθήνα	3.756.607	✓	✓	✓	✓		✓				✓	✓	✓	✓
<b>Περιφέρεια Πελοποννήσου</b>															
38.	Καλαμάτα	56.914	✓	✓	✓	✓		✓	Μεγαλόα						Πύλος
39.	Ναύπλιο -Άργος	44.980	✓	✓		✓		✓							
40.	Κόρινθος	36.432	✓	✓			✓								
41.	Τρίπολη	28.950	✓	✓			✓				Μεγ/πολη		✓		
42.	Σπάρτη	18.025													
<b>Περιφέρεια Β. Αιγαίου</b>															
43.	Μυτιλήνη	35.514			✓	✓	✓						✓		
44.	Χίος	22.836			✓	✓	✓								
45.	Βαθό [Σάμος]	12.346			✓	✓	✓								
<b>Περιφέρεια Ν. Αιγαίου</b>															
46.	Ρόδος	54.802			✓	✓	✓		✓			✓			
47.	Κως	17.347			✓	✓	✓								
48.	Κάλυμνος	17.066			✓	✓	✓								
49.	Ερμούπολη	13.797			✓	✓	✓						✓		
<b>Περιφέρεια Κρήτης</b>															
50.	Ηράκλειο	137.766	✓		✓	✓		✓			✓		✓		✓
51.	Χανιά	53.046	✓		✓	✓		✓				✓			✓
52.	Ρέθυμνο	31.511	✓			✓	✓								✓
53.	Αγ. Νικόλαος	19.677	✓		Σητεία	✓	✓								

**ΥΠΟΜΝΗΜΑ**

Ο	Οδικός Κόμβος Διεθνούς εμβέλειας	ΒΙ.ΠΕ.	Βιομηχανικές Περιοχές [ΕΤΒΑ]
Σ	Σιδηροδρομικός Κόμβος	ΒΙΟ.ΠΑ	Βιομηχανικά Πάρκα
Α	Αεροπορικός Κόμβος	Επ / Τεχ	Επιστημονικό Πάρκο, ή Τεχνολογικό Πάρκο, ή Επιστημονικό & Τεχνολογικό Πάρκο
Λ	Λιμενικός Κόμβος	Πάρκο	
ΣΚ1	Κόμβος που συνδυάζει 2 τύπους	Δ.Ε.Η.	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού [Ορυχεία, Παραγωγή, Μεταφορά, Διανομή]
ΣΚ2	Κόμβος που συνδυάζει 3 ή 4 τύπους	Ο.Τ.Ε.	Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας [Διοικητικές & Τεχνικές Υπηρεσίες]
		Ερευν. Φορείς	Ερευνητικοί Φορείς [Ερευνητικά Ινστιτούτα, ή Κέντρα, ή Ερευνητικά Ιδρύματα]
		Τεχνολ. Φορείς	Τεχνολογικοί Φορείς [Εταιρείες Τεχνολογικής Ανάπτυξης, Κέντρα / Οργανισμοί Τεχνολογίας]

[✓] Σύνδεση με ανταπόκριση [δεν υπάρχει απευθείας σύνδεση]

**Πίνακας 3.** Τυπολογικά κριτήρια αξιολόγησης των αστικών κέντρων-εδρών νομών της Ελλάδας, 2003

α/α	Αστικά Κέντρα Έδρες Νομών	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ						ΘΕΣΗ				ΥΠΟΔΟΜΕΣ				Κατηγ.*					
		Κατηγορίες Πληθυσμού [χιλ.] 2001						Γεωπολιτική Θέση		Προσπι/τητα		Υψηρ. Περιφ/κής Εμβέλειας			Υποδομές Παραγωγής		Έρευνα & Τεχν/γία		Ανώτατη Εκπαίδευση		
		[α]		[β]		[γ]		[δ]			[ε]		[στ]		[ζ]						
0-<10	10-<30	30-<50	50-<100	100-<200	200- άνω	Δ/Η	Δ/Ν	ΣΚ1	ΣΚ2	1-2	3-4	5-7	1-2	3-5	Ε	Τ	ΑΕΙ	ΤΕΙ			
<b>Περιφέρεια Α.Μακεδονίας &amp; Θράκης</b>																					
1.	Καβάλα			✓						✓		✓	✓		✓			✓	III (A1)		
2.	Δράμα			✓			✓		✓		✓		✓					✓	IV (A4)		
3.	Αλεξανδρούπολη			✓			✓		✓		✓		✓					✓	IV (A2)		
4.	Κομοτηνή			✓			✓		✓			✓		✓				✓	III (A4)		
5.	Ξάνθη			✓			✓		✓		✓		✓		✓			✓	III (A4)		
<b>Περιφέρεια Κεντρ. Μακεδονίας</b>																					
6.	Θεσσαλονίκη				✓				✓			✓	✓		✓		✓	✓	I (A1)		
7.	Σέρρες			✓			✓		✓		✓		✓					✓	IV (A4)		
8.	Κατερίνη			✓					✓		✓								IV (B2)		
9.	Βέροια			✓					✓		✓								IV (B2)		
10.	Έδεσσα		✓				✓				✓								V (B4)		
11.	Κιλκίς		✓				✓		✓		✓		✓						V (B3)		
12.	Πολύγυρος		✓								✓								V (Γ2)		
<b>Περιφέρεια Δυτ. Μακεδονίας</b>																					
13.	Κοζάνη		✓						✓		✓	✓						✓	IV (A3)		
14.	Φλώρινα		✓				✓		✓		✓		✓					✓	V (A4)		
15.	Καστοριά		✓				✓				✓							✓	V (B4)		
16.	Γρεβενά		✓								✓								V (Γ2)		
<b>Περιφέρεια Ηπείρου</b>																					
17.	Ιωάννινα			✓			✓		✓			✓	✓		✓		✓	✓	III (A4)		
18.	Άρτα		✓								✓							✓	V (Γ1)		
19.	Πρέβεζα		✓						✓		✓							✓	V (B1)		
20.	Ηγουμενίσα		✓				✓		✓		✓							✓	V (B3)		
<b>Περιφέρεια Θεσσαλίας</b>																					
21.	Βόλος				✓				✓		✓	✓	✓		✓		✓	✓	II (A1)		
22.	Λάρισα				✓				✓			✓	✓					✓	II (A1)		
23.	Τρίκαλα			✓							✓							✓	IV (Γ1)		
24.	Καρδίτσα		✓								✓							✓	IV (Γ1)		
<b>Περιφέρεια Ιονίου</b>																					
25.	Κέρκυρα		✓				✓	✓			✓							✓	IV (B3)		
26.	Ζάκυνθος		✓				✓	✓			✓								V (B3)		
27.	Αργολίδα		✓				✓	✓			✓							✓	V (B3)		
28.	Λευκάδα		✓				✓	✓			✓								V (B3)		

**Πίνακας 3.** (συνέχεια)

α/α	Αστικά Κέντρα Έδρες Νομών	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ						ΘΕΣΗ				ΥΠΟΔΟΜΕΣ						Κατηγορ.*				
		Κατηγορίες Πληθυσμού [χιλ.] 2001						Γεωπολιτική Θέση		Προσπ/τητα		Υψηρ. Περιφ/κής Εμβέλειας			Υποδομές Παραγωγής				Έρευνα & Τεχνίγία		Ανώτατη Εκπαίδευση	
		[α]		[β]		[γ]		[δ]			[ε]			[στ]		[ζ]						
0-<10	10-<30	30-<50	50-<100	100-<200	200- άνω	Δ/Η	Δ/Ν	ΣΚ1	ΣΚ2	1-2	3-4	5-7	1-2	3-5	Ε	Τ	ΑΕΙ	ΤΕΙ				
<b>Περιφέρεια Δυτ. Ελλάδας</b>																						
29.	Πάτρα				✓					✓			✓	✓	✓			✓	✓	II (A1)		
30.	Πύργος		✓							✓			✓							IV (B2)		
31.	Μεσολόγγι		✓										✓						✓	V (Γ1)		
<b>Περιφέρεια Στ. Ελλάδας</b>																						
32.	Λαμία			✓					✓			✓	✓						✓	III (A3)		
33.	Χαλκίδα			✓					✓		✓					✓			✓	IV (A1)		
34.	Λιβαδειά		✓									✓								V (Γ2)		
35.	Άμφισσα	✓										✓							✓	V (Γ1)		
36.	Καρπενήσι	✓																	✓	V (Γ2)		
<b>Περιφέρεια Αττικής</b>																						
37.	Αθήνα				✓				✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	I (A1)		
<b>Περιφέρεια Πελοποννήσου</b>																						
38.	Καλαμάτα			✓					✓		✓	✓							✓	III (A1)		
39.	Ναύπλιο - Άργος		✓						✓		✓									IV (B1)		
40.	Κόρινθος			✓					✓		✓									IV (B2)		
41.	Τρίπολη		✓						✓		✓		✓							V (B2)		
42.	Σπάρτη		✓								✓									V (Γ2)		
<b>Περιφέρεια Β. Αιγαίου</b>																						
43.	Μυτιλήνη			✓				✓	✓		✓	✓							✓	III (A4)		
44.	Χίος		✓					✓	✓		✓								✓	V (B3)		
45.	Βαθύ [Σάμος]		✓					✓	✓		✓								✓	V (B3)		
<b>Περιφέρεια Ν. Αιγαίου</b>																						
46.	Ρόδος			✓				✓	✓			✓	✓						✓	III (A4)		
47.	Κως		✓					✓	✓		✓									V (B3)		
48.	Κάλυμνος		✓					✓	✓		✓									V (B3)		
49.	Ερμούπολη		✓						✓		✓	✓								V (B2)		
<b>Περιφέρεια Κρήτης</b>																						
50.	Ηράκλειο			✓				✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	II (A2)		
51.	Χανιά			✓				✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	III (A2)		
52.	Ρέθυμνο		✓					✓	✓		✓				✓				✓	IV (A4)		
53.	Αγ. Νικόλαος		✓					✓	✓		✓								✓	V (B3)		

**ΥΠΟΜΝΗΜΑ**

Δ/Η Διασυνοριακό Ηπειρωτικό

Δ/Ν Διασυνοριακό Νησιωτικό

ΣΚ1 Κόμβος που συνδυάζει 2 τύπους

ΣΚ2 Κόμβος που συνδυάζει 3 ή 4 τύπους

\* βλ. Πιν. 4α και 4β.

Ε Ερευνητικοί Φορείς

Τ Τεχνολογικοί Φορείς

## Βασικά στάδια προσέγγισης της προτεινόμενης τυπολόγησης

Επειδή είναι επιθυμητό ένα ικανό μέγεθος, αλλά κυρίως ενδιαφέρει η κομβικότητα των πόλεων και το είδος των υπηρεσιών και της υποδομής τους, ιδιαίτερα όμως ο τρόπος που τα κριτήρια αυτά συνδυάζονται μεταξύ τους, η αξιολόγηση της πληροφορίας του Πίνακα 3 με τα τυπολογικά κριτήρια αξιολόγησης των πόλεων-εδρών νομών της χώρας γίνεται σε δυο φάσεις. Στην πρώτη φάση δίνεται έμφαση στην κομβική θέση των πόλεων (δηλ.: *γεωπολιτική θέση, προσπελασιμότητα*), στο είδος των υποδομών με περιφερειακή βαρύτητα (δηλ.: *υπηρεσίες περιφερειακής εμβέλειας, υποδομές παραγωγής*), και στην επιστημονική και ακαδημαϊκή συνιστώσα (δηλαδή: *υποδομή έρευνας και τεχνολογίας, ΑΕΙ και ΤΕΙ*) –στα τυπολογικά κριτήρια: δηλαδή (β), (γ), (δ), (ε), (στ), και (ζ) αντίστοιχα. Στην δεύτερη επόμενη φάση επιχειρείται η συνεκτίμηση και της ποσοτικής διαφοροποίησης των ποιοτικών κριτηρίων. Λαμβάνεται δηλαδή υπόψη, το *πληθυσμιακό μέγεθος* των πόλεων, αλλά και τα ποσοτικά μεγέθη των ποιοτικών χαρακτηριστικών (δηλ.: το πλήθος των υπηρεσιών κατά κατηγορία υποδομής *περιφερειακής εμβέλειας*: κριτήρια: (δ), (ε), (στ), (ζ)) (βλ. Πίνακα 3).

Από την πρώτη επεξεργασία προκύπτει η τυπολόγηση των πόλεων-εδρών νομών της χώρας που περιγράφεται στον Πίνακα 4α. Διακρίνονται έτσι τρεις κύριες ομάδες πόλεων, κάθε μια από τις οποίες χωρίζεται σε υποομάδες ανάλογα με το πως συνδυάζονται τα κριτήρια: (β), (γ), (δ), (ε), (στ), και (ζ) (βλ. Πίνακα 4α). Οι ομάδες που προκύπτουν είναι οι εξής:

- A. *Αστικά Κέντρα Μείζονος Σημασίας*, που διαθέτουν σημαντική υποδομή, αφού συνδυάζουν 3 ή 4 από τα κύρια είδη υποδομής, είναι κόμβοι συνδυασμένων μεταφορών (συνδυάζοντας 2 ή ακόμα και περισσότερα δίκτυα μεταφορών), και μπορεί να έχουν και γεωπολιτική βαρύτητα. Διακρίνονται τέσσερις υποομάδες η (A1), η (A2), η (A3) και η (A4). Στην (A1) εντάσσονται οι πόλεις που είναι κόμβοι μεταφορών που συνδυάζουν 3 ή 4 είδη μεταφορών (ΣΚ2), και συγκεντρώνουν 3 ή 4 από τα κριτήρια δ, ε, στ, και ζ. Στην (A2) πόλεις με τα χαρακτηριστικά εκείνων της (A1) και επιπλέον γεωπολιτική βαρύτητα. Στην (A3) πόλεις κόμβοι μεταφορών που συνδυάζει 2 είδη μεταφορών (ΣΚ1) και έχουν 3 ή 4 από τα κριτήρια δ, ε, στ, και ζ, και στην (A4) οι πόλεις με τα χαρακτηριστικά εκείνων της (A3) και επιπλέον γεωπολιτική βαρύτητα. Οι πόλεις της ομάδας (A) ανήκουν στην κατηγορία των παράκτιων-ηπειρωτικών ή των νησιωτικών, σχεδόν στο σύνολό τους, και βρίσκονται, είτε επί των κύριων "αναπτυξιακών αξόνων" της χώρας, είτε σε μικρή σχετικά απόσταση από αυτούς, Σε αυτή την ομάδα-εκτός από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη-ανήκουν σημαντικές πόλεις όπως: η Πάτρα, το Ηράκλειο, ο Βόλος, και η Λάρισα, αλλά και πόλεις μεσαιού ή/και μικρότερου μεγέθους με έντονη όμως δυναμική όπως: τα



*Ιωάννινα, η Λαμία, η Καλαμάτα, η Καβάλα, η Κοζάνη, και η Χαλκίδα.*

- Β. *Αστικά Κέντρα Μεσαίας Σημασίας*, αν και συνδυασμένοι κόμβοι μεταφορών (ΣΚ1 ή ΣΚ2), κάποια και με γεωπολιτική βαρύτητα, εμφανίζουν σχετικά περιορισμένη υποδομή, αφού συνδυάζουν 1 ή 2 από τα κύρια είδη των υποδομών, με υποτυπώδη ή ανύπαρκτη υποδομή στους τομείς έρευνας/τεχνολογίας/επιστήμης. Στη συγκεκριμένη ομάδα διακρίνονται τέσσερις υποομάδες: η (Β1), η (Β2), η (Β3) και η (Β4). Στη (Β1) ανήκουν πόλεις που είναι συνδυασμένοι κόμβοι με 3 ή 4 είδη μεταφορών (ΣΚ2) και με 1 ή 2 από τα κριτήρια δ, ε, στ, ζ. Οι πόλεις της υποομάδας (Β2) είναι κόμβοι μεταφορών που συνδυάζουν 2 είδη μεταφορών (ΣΚ1), με 1 ή 2 από τα κριτήρια δ, ε, στ, και ζ. Στην (Β3) ανήκουν πόλεις με τα χαρακτηριστικά εκείνων της (Β2) και επιπλέον γεωπολιτική, ενώ στην (Β4) εντάσσονται οι πόλεις με γεωπολιτική σημασία, με πολύ χαμηλό δείκτη προσπελασιμότητας, που διαθέτουν 1 ή 2 από τα κριτήρια δ, ε, στ, ζ. Στην πλειονότητά τους τα αστικά κέντρα της ομάδας (Β) είναι παράκτια-ηπειρωτικά, κυρίως όμως νησιωτικά. Χαρακτηριστικά αναφέρονται: η *Κόρινθος*, η *Ερμούπολη*, ο *Πύργος*, η *Κέρκυρα*, και η *Ηγουμενίτσα*.
- Γ. *Αστικά Κέντρα Περιορισμένης Σημασίας* που εμφανίζουν εξαιρετικά χαμηλό δείκτη προσπελασιμότητας και στοιχειώδη υποδομή. Δυο είναι οι υποομάδες αυτής της ενότητας: η (Γ1) στην οποία εντάσσονται πόλεις που διαθέτουν 2 από τα κριτήρια δ, ε, στ, και ζ, και η (Γ2) με πόλεις με 1 μόνο από τα προηγούμενα κριτήρια. Στην ομάδα (Γ) ανήκουν πόλεις-έδρες νομών χωρίς γεωπολιτική βαρύτητα, που ανήκουν στην κατηγορία των ηπειρωτικών-κατά κύριο λόγο ορεινών περιοχών-και είναι εκτός των βασικών "*αναπτυξιακών αξόνων*" της χώρας, όπως η *Λιβαδειά*, η *Σπάρτη*, η *Άρτα*, το *Μεσολόγγι*, τα *Τρίκαλα*, και η *Καρδίτσα*.

Από τη δεύτερη επεξεργασία προκύπτει η τυπολόγηση που περιγράφεται στον Πίνακα 4β. Οι κύριες ομάδες-οι οποίες προκύπτουν από την συνεκτίμηση των ποιοτικών κριτηρίων που χρησιμοποιήθηκαν στην α' τυπολόγηση ((β), (γ), (δ), (ε), (στ), (ζ)), του *πληθυσμιακού μεγέθους* (α) και της ποσοτικής διαφοροποίησης των ποιοτικών κριτηρίων των υποδομών ((δ), (ε), (στ), (ζ))-είναι:

- I. *αστικά κέντρα εθνικής/διεθνούς εμβέλειας,*
- II. *αστικά κέντρα διαπεριφερειακής/εθνικής εμβέλειας,*
- III. *αστικά κέντρα περιφερειακής εμβέλειας,*
- IV. *αστικά κέντρα δια-νομαρχιακής εμβέλειας,*
- V. *αστικά κέντρα νομαρχιακής εμβέλειας.*

Επειδή σε αυτή την περίπτωση ενδιαφέρει και το μέγεθος λαμβάνονται υπόψη οι υποομάδες των κριτηρίων του πληθυσμού, της προσπελασιμότητας και των υποδομών που φαίνονται στον Πίνακα 3, δηλαδή η κλίμακα του πληθυσμού και το πλήθος και των είδους των υπηρεσιών και των υποδομών (βλ. Πίνακα 4β και Σχήμα 1).

**Πίνακας 4α.** Α΄ Αξιολόγηση: Ομάδες πόλεων με βάση ποιοτικά κριτήρια: β ή/και γ, και δ, ε, στ, και ζ

Τυπολογία	Πόλη	Κριτήρια	Επεξήγηση
<b>Α. Αστικά Κέντρα Μείζονος Σημασίας</b>			
A1	Αθήνα	[ΣΚ2, 4]	ΣΚ2 και 3 ή 4 από τα κριτήρια: δ, ε, στ, ζ
	Βόλος	[ΣΚ2, 4]	
	Θεσ/κη	[ΣΚ2, 4]	
	Καβάλα	[ΣΚ2, 4]	
	Πάτρα	[ΣΚ2, 4]	
	Καλαμάτα	[ΣΚ2, 3]	
	Λάρισα	[ΣΚ2, 3]	
A2	Χαλκίδα	[ΣΚ2, 3]	Δ/Η ή Δ/Ν, ΣΚ2 και 3 ή 4 από τα κριτήρια: δ, ε, στ, ζ
	Ηράκλειο	[Δ/Ν, ΣΚ2, 4]	
	Χανιά	[Δ/Ν, ΣΚ2, 4]	
A3	Αλεξ/πολη	[Δ/Η, ΣΚ2, 3]	ΣΚ1 και 3 ή 4 από τα κριτήρια: δ, ε, στ, ζ
	Κοζάνη	[ΣΚ1, 3]	
A4	Λαμία	[ΣΚ1, 3]	Δ/Η ή Δ/Ν, ΣΚ1 και 3 ή 4 από τα κριτήρια: δ, ε, στ, ζ
	Ιωάννινα	[Δ/Η, ΣΚ1, 4]	
	Ξάνθη	[Δ/Η, ΣΚ1, 4]	
	Δράμα	[Δ/Η, ΣΚ1, 3]	
	Κομοτηνή	[Δ/Η, ΣΚ1, 3]	
	Μυτιλήνη	[Δ/Ν, ΣΚ1, 3]	
	Ρέθυμνο	[Δ/Ν, ΣΚ1, 3]	
	Ρόδος	[Δ/Ν, ΣΚ1, 3]	
	Σέρρες	[Δ/Η, ΣΚ1, 3]	
	Φλώρινα	[Δ/Η, ΣΚ1, 3]	
	<b>Β. Αστικά Κέντρα Μεσαίας Σημασίας</b>		
B1	Πρέβεζα	[ΣΚ2, 2]	ΣΚ2 και 1 ή 2 από τα κριτήρια: δ, ε, στ, ζ
	Ναύπλιο-Άργος	[ΣΚ2, 1]	
B2	Ερμούπολη	[ΣΚ1, 2]	ΣΚ1 και 1 ή 2 από τα κριτήρια: δ, ε, στ, ζ
	Τρίπολη	[ΣΚ1, 2]	
	Βέροια	[ΣΚ1, 1]	
	Κατερίνη	[ΣΚ1, 1]	
	Κόρινθος	[ΣΚ1, 1]	
	Πύργος	[ΣΚ1, 1]	
B3	Αγ. Νικόλαος	[Δ/Ν, ΣΚ1, 2]	Δ/Η ή Δ/Ν, ΣΚ1 και 1 ή 2 από τα κριτήρια: δ, ε, στ, ζ
	Βαθύ[Σάμος]	[Δ/Ν, ΣΚ1, 2]	
	Ηγουμενίτσα	[Δ/Η, ΣΚ1, 2]	
	Κέρκυρα	[Δ/Ν, ΣΚ1, 2]	
	Κιλκίς	[Δ/Η, ΣΚ1, 2]	
	Χίος	[Δ/Ν, ΣΚ1, 2]	
	Αργοστόλι	[Δ/Ν, ΣΚ1, 1]	
	Ζάκυνθος	[Δ/Ν, ΣΚ1, 1]	
	Κάλυμνος	[Δ/Ν, ΣΚ1, 1]	
	Κως	[Δ/Ν, ΣΚ1, 1]	
	Λευκάδα	[Δ/Ν, ΣΚ1, 1]	
B4	Καστοριά	[Δ/Η, 2]	Δ/Η ή Δ/Ν και 1 ή 2 από τα κριτήρια: δ, ε, στ, ζ
	Έδεσσα	[Δ/Η, 1]	
	Καρλόβασι	[Δ/Ν, 1]	
<b>Γ. Αστικά Κέντρα Περιορισμένης Σημασίας</b>			
Γ1	Άμφισσα	[2]	2 από: δ, ε, στ, ζ
	Άρτα	[2]	
	Καρδίτσα	[2]	
	Μεσολόγγι	[2]	
	Τρίκαλα	[2]	
Γ2	Γρεβενά	[1]	1 από: δ, ε, στ, ζ
	Καρπενήσι	[1]	
	Λιβαδειά	[1]	
	Πολύγυρος	[1]	
	Σπάρτη	[1]	

**Πίνακας 4β.** Β' Αξιολόγηση: Ομάδες πόλεων με βάση την ποσοτική διαφοροποίηση των ποιοτικών κριτηρίων (πληθυσμός, πλήθος υποδομών)

Τυπολογία	Α' Αξιολόγηση*	Αστικό Κέντρο Έδρα Νομού	Γεωπολιτικά Χαρακτηριστικά Κατανομή Υπηρεσιών & Υποδομής Περιφ. Εμβέλειας
<b>I Αστικά Κέντρα Εθνικής / Διεθνούς Εμβέλειας</b> αν: α: iv, &δ: 5-7, & ε: 3-4, & στ, & ζ	A1	Αθήνα	γ: ΣΚ2, δ: 5-7, ε: 3-5, στ: Ε, Τ, ζ: ΑΕΙ, ΤΕΙ
	A1	Θεσσαλονίκη	γ: ΣΚ2, δ: 5-7, ε: 3-5, στ: Ε, ζ: ΑΕΙ, ΤΕΙ
<b>II Αστικά Κέντρα Διαπεριφερειακής / Εθνικής Εμβέλειας</b> αν: α: iii, &δ: 5-7 [ή 3-4], & ε: 3-5 [ή 1-2], & στ, & ζ	A1	Βόλος	γ: ΣΚ2, δ: 3-4, ε: 1-2, στ: Τ, ζ: ΑΕΙ
	A2	Ηράκλειο	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ2, δ: 5-7, ε: 3-5, στ: Ε, ζ: ΑΕΙ, ΤΕΙ
	A1	Λάρισα	γ: ΣΚ2, δ: 5-7, ε: 1-2, ζ: ΑΕΙ, ΤΕΙ
	A1	Πάτρα	γ: ΣΚ2, δ: 5-7, ε: 3-5, στ: Ε, ζ: ΑΕΙ, ΤΕΙ
<b>III Αστικά Κέντρα Περιφερειακής Εμβέλειας</b> αν: α: ii, & δ: 5-7 [ή 3-4], & ε: 3-5 [ή 1-2], & στ, & ζ	A4	Ιωάννινα	β: Δ/Η, γ: ΣΚ1, δ: 5-7, ε: 1-2, στ: Ε, ζ: ΑΕΙ / ΤΕΙ
	A1	Καβάλα	γ: ΣΚ2, δ: 3-4, ε: 1-2, στ: Ε, ζ: ΤΕΙ
	A1	Καλαμάτα	γ: ΣΚ2, δ: 5-7, ε: 1-2, ζ: ΤΕΙ
	A4	Κομοτηνή	β: Δ/Η, γ: ΣΚ1, δ: 5-7, ε: 3-5, ζ: ΑΕΙ
	A3	Λαμία	γ: ΣΚ1, δ: 5-7, ε: 3-5, ζ: ΤΕΙ
	A4	Μυτιλήνη	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 3-4, ε: 1-2, ζ: ΑΕΙ
	A4	Ξάνθη	β: Δ/Η, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ε: 1-2, στ: Ε, ζ: ΑΕΙ
	A4	Ρόδος	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 5-7, ε: 1-2, ζ: ΑΕΙ, ΤΕΙ
	A2	Χανιά	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ2, δ: 3-4, ε: 1-2, στ: Ε, ζ: ΑΕΙ
	A2	Αλεξανδρούπολη	β: Δ/Η, γ: ΣΚ2, δ: 1-2, ε: 1-2, ζ: ΑΕΙ
	B2	Βέροια	γ: ΣΚ1, δ: 1-2
	A4	Δράμα	β: Δ/Η, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ε: 1-2, ζ: ΤΕΙ
	G1	Καρδίτσα	δ: 1-2, ζ: ΑΕΙ, ΤΕΙ
	B2	Κατερίνη	γ: ΣΚ1, δ: 1-2,
	A3	Κοζάνη	γ: ΣΚ1, δ: 3-4, ε: 1-2, ζ: ΤΕΙ
	B2	Κόρινθος	γ: ΣΚ1, δ: 1-2
B3	Κέρκυρα	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 5-7, ζ: ΑΕΙ	
B1	Ναύπλιο - Άργος	γ: ΣΚ2, δ: 3-4	
B2	Πύργος	γ: ΣΚ1, δ: 1-2	
A4	Ρέθυμνο	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, στ: Ε, ζ: ΑΕΙ / ΤΕΙ	
A4	Σέρρες	β: Δ/Η, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ε: 1-2, ζ: ΤΕΙ	
G1	Τρίκαλα	δ: 1-2, ζ: ΑΕΙ	
A1	Χαλκίδα	γ: ΣΚ2, δ: 1-2, στ: Τ, ζ: ΤΕΙ	
B3	Αγ. Νικόλαος	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ζ: ΤΕΙ	
G1	Άμφισσα	δ: 1-2, ζ: ΤΕΙ	
B3	Αργασόλι	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ζ: ΤΕΙ	
G1	Άρτα	δ: 1-2, ζ: ΤΕΙ	
B3	Βαθύ [Σάμου]	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ζ: ΑΕΙ	
G2	Γρεβενά	δ: 1-2	
B4	Έδεσσα	β: Δ/Η, δ: 1-2	
B2	Ερμούπολη	γ: ΣΚ1, δ: 3-4, ε: 1-2	
B3	Ζάκυνθος	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 1-2	
B3	Ηγουμενίτσα	β: Δ/Η, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ζ: ΤΕΙ	
B3	Κάλυμνος	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 1-2	
G2	Καρπενήσι	ζ: ΤΕΙ	
B4	Καστοριά	β: Δ/Η, δ: 1-2, ζ: ΤΕΙ	
B3	Κιλκίς	β: Δ/Η, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ε: 1-2	
B3	Κως	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 1-2	
B3	Λευκάδα	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 1-2	
G2	Λιβαδειά	δ: 1-2	
G1	Μεσολόγγι	δ: 1-2, ζ: ΤΕΙ	
G2	Πολύγυρος	δ: 1-2	
B1	Πρέβεζα	γ: ΣΚ2, δ: 1-2, ζ: ΤΕΙ	
G2	Σπάρτη	δ: 1-2	
B2	Τρίπολη	γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ε: 1-2	
A4	Φλώρινα	β: Δ/Η, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ε: 1-2, ζ: [ΑΕΙ], ΤΕΙ	
B3	Χίος	β: Δ/Ν, γ: ΣΚ1, δ: 1-2, ζ: ΑΕΙ	

**ΥΠΟΜΝΗΜΑ**

α Πληθυσμός: i: 0 - <30, ii: 30 - <100, iii: 100 - <200, iv: 200 - άνω

β Γεωπολιτική Θέση [Δ/Η, Δ/Ν]

γ Προσπελασιμότητα [ΣΚ1, ΣΚ2]

δ Υπηρεσίες Περιφερειακής Εμβέλειας

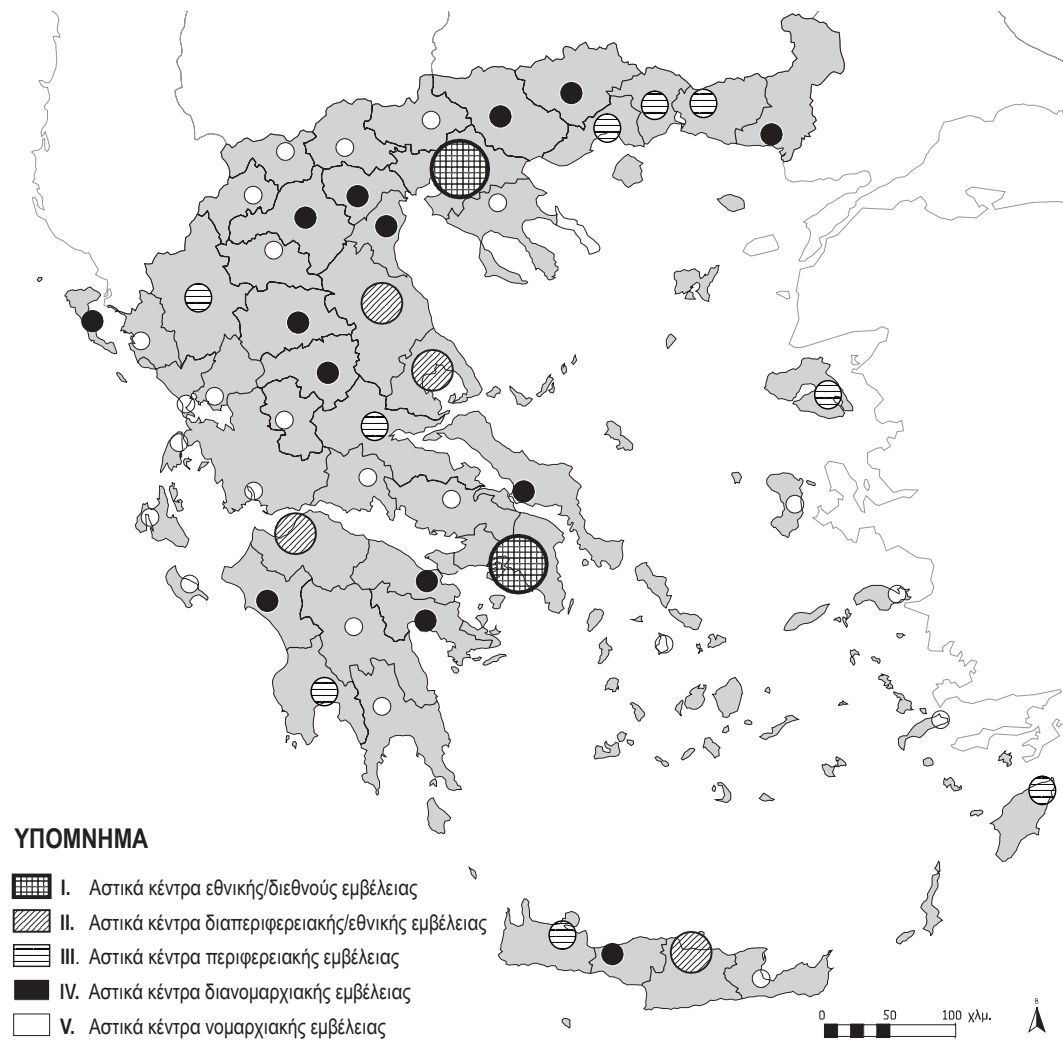
ε Υποδομές Παραγωγής

στ Έρευνα / Τεχνολογία

ζ Ανώτατη Εκπαίδευση / Ανώτερη Εκπαίδευση

(\*) Ομάδες πόλεων με βάση την Α' Αξιολόγηση (βλ. Πίνακα 4α)

**Σχήμα 1.** Τυπολόγηση των ελληνικών πόλεων με κριτήρια περιφερειακής εμβέλειας



- I. Στην κατηγορία των *αστικών κέντρων εθνικής/διεθνούς εμβέλειας* ανήκουν οι πόλεις-έδρες νομών με πληθυσμό άνω των 200.000 κατοίκων, με σημαντικό πλήθος υποδομών διοίκησης και παραγωγής, και ύπαρξη έρευνας/τεχνολογίας και ανώτατης/ανώτερης εκπαίδευσης (*Μητροπολιτικά Κέντρα Αθήνας, Θεσσαλονίκης*).
- II. Η κατηγορία των *αστικών κέντρων διαπεριφερειακής/εθνικής εμβέλειας* περιλαμβάνει μεγάλες πόλεις με πληθυσμό από 100.000 έως < 200.000 κατοίκους,

σημαντική υποδομή, και δραστηριοποίηση στους τομείς έρευνας/τεχνολογίας, και επιστημονικής εκπαίδευσης. Είναι πόλεις με σαφή δυναμικό ρόλο στην εγχώρια αναπτυξιακή διαδικασία και με κάποια διεθνή ακτινοβολία, συνδυασμένοι κόμβοι μεταφορών, ορισμένες μάλιστα από τις πόλεις της συγκεκριμένης κατηγορίας διατηρούν τον ρόλο της "πύλης εισόδου-εξόδου" στη χώρα (*Ηράκλειο, Πάτρα*). Οι πόλεις της κατηγορίας αυτής, που, σχεδόν στο σύνολό τους, είναι παράκτιες-ηπειρωτικές ή και νησιωτικές, είναι κατά τάξη μεγέθους: η *Πάτρα*, το *Ηράκλειο*, ο *Βόλος*, και η *Λάρισα*.

- III. Στην κατηγορία των *αστικών κέντρων περιφερειακής εμβέλειας* ανήκουν οι πόλεις-έδρες νομών μεσαίου μεγέθους με πληθυσμό δηλαδή από 30.000 έως <100.000 κατοίκων, με σημαντικές διοικητικές και οικονομικές εξυπηρετήσεις, και με υψηλό ή ικανοποιητικό δείκτη προσπελασιμότητας. Οι τέσσερις από τις εννέα πόλεις της συγκεκριμένης ομάδας διαθέτουν κάποια μορφή υποδομής έρευνας/τεχνολογίας, ενώ όλες έχουν εκπαιδευτική υποδομή ανώτατου ή/και ανώτερου επιπέδου. Η διεθνή ακτινοβολία τους είναι περιορισμένη, εκτός από κάποιες πόλεις με σημαντική ιστορία (*Ιωάννινα*), ή τουριστική κίνηση (*Ρόδος, Χανιά*). Είναι πόλεις που εμφανίζουν μια δυναμική που-με την κατάλληλη πολιτική-θα μπορούσαν να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητά τους και να βελτιώσουν, όχι μόνο την εθνική αλλά και τη διεθνή τους εικόνα. Χαρακτηριστική περίπτωση: τα *Ιωάννινα*, η *Καβάλα*, η *Καλαμάτα*, η *Λαμία* και τα *Χανιά*.
- IV. Η κατηγορία των *αστικών κέντρων διανομαρχιακής εμβέλειας* περιλαμβάνει τα αστικά κέντρα-έδρες νομών που, αν και παρουσιάζουν το ίδιο πληθυσμιακό μέγεθος με τις πόλεις της αμέσως προηγούμενης κατηγορίας (δηλ. τα *αστικά κέντρα περιφερειακής εμβέλειας*), η περιορισμένη τους υποδομή, η απουσία υποδομών έρευνας και τεχνολογίας, και συχνά η απουσία παραγωγικής υποδομής και ανώτατης εκπαίδευσης, τις κατατάσσει σε χαμηλότερη κατηγορία. Σε αυτή την κατηγορία θα μπορούσαν να ξεχωρίσουν οι πόλεις που είναι "*κόμβοι συνδυασμένων μεταφορών*", συνδυάζουν κάποιας μορφής διοικητική ή/και παραγωγική υποδομή, έστω και περιορισμένη σε πλήθος υπηρεσιών, και διαθέτουν ανώτατη ή ανώτερη εκπαίδευση όπως, για παράδειγμα, η *Αλεξανδρούπολη*, το *Ρέθυμνο*, η *Κέρκυρα*, και σε ένα βαθμό η *Χαλκίδα*, η *Δράμα*, και η *Κοζάνη*. Ειδικά για την περίπτωση της *Αλεξανδρούπολης*, και της *Κοζάνης* σημειώνεται ότι θα μπορούσαν να ανήκουν στην κατηγορία των *πόλεων με περιφερειακή εμβέλεια* αν διέθεταν ορισμένες υποδομές παραγωγής και έρευνας και πιο πολλές υπηρεσίες *περιφερειακής εμβέλειας*.
- V. Στην κατηγορία των *αστικών κέντρων νομαρχιακής εμβέλειας* εντάσσονται τα αστικά κέντρα-έδρες νομών μικρού μεγέθους (έως <30.000 κατοίκων), με πολύ

περιορισμένη υποδομή, που συνήθως αφορά ένα συγκεκριμένο τομέα υπηρεσιών (κυρίως τον τομέα της διοίκησης), και με χαμηλό δείκτη προσπελασιμότητας. Σχεδόν οι μισές από τις πόλεις της ομάδας δε διαθέτουν κάποια μορφή ανώτατης/ ανώτερης εκπαίδευσης, ενώ στην πλειονότητά τους απουσιάζει η υποδομή έρευνας/ τεχνολογίας. Πρόκειται κυρίως για πόλεις νησιωτικών ή ηπειρωτικών διασυννοριακών Περιφερειών (όπως: *Κεντρική Μακεδονία (Έδεσσα, Κιλκίς, Πολύγυρος), Δυτική Μακεδονία (εκτός Κοζάνης), Ηλείου (εκτός των Ιωαννίνων), Ιονίου (εκτός Κέρκυρας), Β. Αιγαίου (εκτός Μυτιλήνης), Ν. Αιγαίου (εκτός Ρόδου)*), ή ορισμένων τμημάτων των ηπειρωτικών Περιφερειών που βρίσκονται εκτός των κύριων "αναπτυξιακών αξόνων" της χώρας (δυτικό τμήμα *Στερεάς Ελλάδας (Λιβαδειά, Άμφισσα, Καρπενήσι)*).

## ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση τα στοιχεία που προκύπτουν από την πρώτη διεργασία –όπου δεν λαμβάνονται υπόψη οι ποσοτικές μεταβλητές (δηλαδή: πληθυσμός, πλήθος υπηρεσιών ανά κατηγορία υποδομών)– προκύπτει ότι:

- α. οι πόλεις με τον υψηλότερο δείκτη προσπελασιμότητας (ΣΚ2), που συνδυάζουν περισσότερα από 3 ή 4 είδη υποδομών-δηλαδή κριτήρια (δ) *υπηρεσίες περιφερειακής εμβέλειας*, (ε) *υποδομές παραγωγής*, (στ) *υποδομές έρευνας/ τεχνολογίας*, (ζ) *ανώτατη/ανώτερη εκπαίδευση-ανήκουν στην κατηγορία των παράκτιων-ηπειρωτικών, ή νησιωτικών περιοχών (Α1, Α2)*,
- β. τα πιο σημαντικά προβλήματα στην προσπέλαση και υποδομή εμφανίζουν οι πόλεις του ηπειρωτικού χώρου-κυρίως των ορεινών περιοχών-που βρίσκονται εκτός των βασικών "αναπτυξιακών αξόνων" της χώρας, και σε απόσταση από τους κύριους οδικούς άξονες (Β4, Γ1, Γ2),
- γ. αρκετά προβλήματα στη δικτύωσή τους με την υπόλοιπη ηπειρωτική χώρα εμφανίζουν οι πόλεις του νησιωτικού χώρου (Β3), κυρίως του Β. και του Ν. Αιγαίου και του Ιονίου. Καλλίτερη εμφανίζεται η εικόνα στις έδρες των περιφερειών με τουριστική κίνηση όπως: την *Μυτιλήνη (έδρα της Περιφέρειας Β. Αιγαίου)*, κυρίως όμως τη *Ρόδο (τουριστικό κέντρο διεθνούς εμβέλειας)* και την *Κέρκυρα (έδρα Περιφέρειας Ιονίου, σημαντικό τουριστικό κέντρο διεθνούς ακτινοβολίας)* στις κατηγορίες (Α4), (Β3) αντίστοιχα (βλ. Πίνακα 4α).

Η εικόνα για τον ρόλο των πόλεων στο οικιστικό δίκτυο της χώρας που προκύπτει από την β' αξιολόγηση δε φαίνεται να είναι πολύ διαφορετική από εκείνη που προκύπτει από την α' αξιολόγηση. Επιβεβαιώνεται, έτσι, η κυριαρχία των δυο *μητροπολιτικών*

κέντρων (Αθήνας και Θεσσαλονίκης) και η σημασία των μεγαλύτερων πόλεων-εδρών νομών στο ελληνικό οικιστικό δίκτυο που βρίσκονται, είτε επί των κύριων "αναπτυξιακών αξόνων" της χώρας, είτε σε μικρή απόσταση από αυτούς (Πάτρα, Βόλος-Λάρισα: τμήμα του "S", και Ηράκλειο και Χανιά: τμήμα του "Βόρειου Άξονα Κρήτης"). Όμως η βασική αξία της παρούσας μελέτης αφορά κυρίως στο υπόλοιπο οικιστικό δίκτυο της χώρας- όπου είναι προφανές ότι προκύπτουν διαφορετικά αποτελέσματα για τη βαρύτητα των εδρών των Περιφερειών ή και των νομών σε αυτό (βλ. Πίνακα 4β, Σχήμα 1). Πιο συγκεκριμένα:

Φαίνεται ότι, εν γένει, παρατηρούνται ορισμένες ασυνέπειες και διαφοροποιημένοι ρόλοι στο φάσμα των πόλεων των κατηγοριών, κυρίως λόγω των συχνά σημαντικών αλλαγών που προκύπτουν από τις χωρο-οικονομικές μεταβολές που σημειώνονται την τελευταία κυρίως 25ετία, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στον ευρύτερο διεθνή χώρο στο πλαίσιο της διαρκώς εντεινόμενης τριτογενεποίησης της παραγωγής ακόμα και στα πιο παραδοσιακά αγροτικά κέντρα (ΕΜΠ, 1996-1998).

Παρόλα αυτά έχει σημασία ότι, ακόμα αν και από τα αποτελέσματα των δυο φάσεων της τυπολόγησης δεν προκύπτουν σημαντικές διαφορές στην ιεράρχηση των ελληνικών πόλεων, η συνεκτίμηση του "πληθυσμιακού μεγέθους" φαίνεται ότι μπορεί να επιφέρει ορισμένες αλλαγές στην κατάταξή τους. Έτσι, υπάρχουν πόλεις που, αν και κόμβοι μεταφορών (ΣΚ1, ΣΚ2) με ικανοποιητική υποδομή *περιφερειακής εμβέλειας*, το μικρό πληθυσμιακό τους μέγεθος τις υποβιβάζει σε κατηγορία στη δεύτερη φάση της τυπολόγησης σε σχέση με την πρώτη. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις η *Αλεξανδρούπολη*, το *Ρέθυμνο*, η *Κοζάνη*, η *Δράμα*, οι *Σέρρες*, η *Φλώρινα*, η *Χίος* και το *Βαθύ της Σάμου*. Υπάρχουν όμως και πόλεις που, αν και δε διαθέτουν την αναγκαία υποδομή *περιφερειακής σημασίας* και παρουσιάζουν σημαντικές δυσκολίες στην προσπελασιμότητά τους, το πληθυσμιακό τους μέγεθος φαίνεται ότι αρκεί για να τις βοηθήσει να "ανέβουν" κατηγορία στην β' φάση της τυπολόγησης. Χαρακτηριστικά αναφέρονται: τα *Τρίκαλα* και η *Καρδίτσα* (βλ. Πίνακες 4α, και 4β).

Ολοκληρώνοντας, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, μια τέτοια τυπολόγηση χαρακτηρίζεται από μια σημαντική δυναμική, γι αυτό τίθεται η αναγκαιότητα διαρκούς επανελέγχου των αποτελεσμάτων της. Είναι γεγονός ότι, πιθανές αλλαγές οι οποίες μπορούν να συμβούν στο είδος και το πλήθος των υπηρεσιών και υποδομών *περιφερειακής εμβέλειας* μπορούν να επιφέρουν ανακατατάξεις στην τυπολόγηση των πόλεων. Η βελτίωση, για παράδειγμα, των τεχνικών υποδομών, μέσα από την υλοποίηση μεγάλων έργων και την κατασκευή σημαντικών οδικών αξόνων όπως: η *Εγνατία*, η *Ιόνια Οδός*, ή ο *E65* (Λαμία-Καρδίτσα-Τρίκαλα-Γρεβενά), η δημιουργία νέων μονάδων παραγωγής, ή και η ίδρυση καινούργιων πανεπιστημιακών ή τεχνολογικών ιδρυμάτων, θα μπορούσαν να καταστήσουν ορισμένες "ισχυρές" πόλεις ισχυρότερες, να αφήσουν κάποιες άλλες πόλεις ανεπηρέαστες,

ή να προσδώσουν νέα βαρύτητα σε πόλεις μεσαιού κυρίως μεγέθους. Για καθαρά μεθοδολογικούς όμως λόγους οι αλλαγές που συμβαίνουν μετά την ολοκλήρωση της έρευνας (2004) δεν έχουν συνεκτιμηθεί. Θα είχε όμως ενδιαφέρον να μελετηθούν οι επιπτώσεις τους σε επόμενη φάση και σε επίπεδο πολεοδομικής κλίμακας, ώστε να αξιολογηθούν οι πιθανές διαφορές.

## Βιβλιογραφία

### Ελληνόγλωσση

- Γεωργουλής Δ., (επ.) (1995) *Κείμενα στη θεωρία και στην εφαρμογή του Πολεοδομικού και του Χωροταξικού Σχεδιασμού*, Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση,.
- Ε.Μ.Π.-Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας-Χωροταξίας, (2001) *"Σχεδιασμός, Πολεοδομικές Πολιτικές και οι πόλεις στην Ελλάδα και την άλλη Ευρώπη"*, Ιστορία και θεωρία 8<sup>ου</sup> εξαμήνου, *"Εμβαθύνσεις. Κατεύθυνση: Θεωρίες για την σύγχρονη πόλη"*, Σημειώσεις, Μαντουβάλου Μ., Μαυριδίου Μ., Αθήνα.
- Ε.Μ.Π.-Σχολή Αρχιτεκτόνων, Τεχνική Εταιρεία Μελετών *"Φίλων"*, Laboratoire de Geographie Urbaine/Universite de Paris X-Nanterre (1996-1998) *"Το Οικιστικό Δίκτυο στην Ελλάδα. Υπάρχουσα Κατάσταση, Πρότυπο Πολιτικής, Χωροταξική Εξειδίκευση"*, Ερευνητικό Πρόγραμμα: Επ. Υπ.: Αγγελίδης, Μ., ΥΠΕΧΩΔΕ., Φάσεις: Α', Β', Γ', Αθήνα.
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Γενική Δ/νση Περιφερειακής Πολιτικής (1992) *Ευρώπη 2000: Προοπτικές Ανάπτυξης του Κοινοτικού Εδάφους*, Λουξεμβούργο.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Γενική Δ/νση Περιφερειακής Πολιτικής (1994) *Ευρώπη 2000+: Συνεργασία για τη Χωροταξία στην Ευρώπη*, Λουξεμβούργο.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1997α) *Η Ευρώπη των πόλεων*, Λουξεμβούργο.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1997β) *"Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ)-1<sup>ο</sup> Επίσημο Σχέδιο Έκθεσης"*, Άτυπη Συνάντηση των αρμοδίων για τη Χωροταξία Υπουργών των κρατών-μελών της Ε.Ε., Noordwijk, 9-10/7/1997.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1999) *"Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ)-Προς τη χωρικά ισόρροπη και αειφόρο ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης"*, Άτυπη Συνάντηση των αρμοδίων για τη Χωροταξία Υπουργών των κρατών-μελών της ΕΕ, Potsdam, 10-11/5/1999.
- Θεοδωρά Γ. (2004) *"Περιφερειακά πανεπιστήμια και πόλη. Διαδικασίες και προοπτικές ενσωμάτωσης"*, Διδακτορική Διατριβή, Ε.Μ.Π.-Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέα 2: Χωροταξίας & Πολεοδομίας, Αθήνα.
- Θεοδωρά Γ. (2006), *"Περιφερειακά πανεπιστήμια και πόλη. Διαδικασίες και προοπτικές ενσωμάτωσης"*, *Τόπος*, 26-27: 135-155.



- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, (1995), *"Σύγχρονες τάσεις στην Περιφερειακή Ανάπτυξη"*, Πρακτικά Ημερίδας, Αθήνα.
- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης (1998) *"Ο ρόλος των μεγάλων αστικών κέντρων. Προτάσεις Αναπτυξιακής Στρατηγικής"*, Ερευνητικό πρόγραμμα, ΥΠΕΘΟ, Αθήνα.
- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης (1999α), *"Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης Σ.Π.Α. 2000-2006: Ειδικές κατηγορίες περιοχών: Μητροπολιτικά Κέντρα-Ορεινός Χώρος-Νησιωτικός Χώρος, Πρώτο Σχέδιο"*, ΥΠΕΘΟ, Αθήνα.
- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης (1999β) *"Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης Σ.Π.Α. 2000-2006: Περιφερειακό Σκέλος, Πρώτο Προσχέδιο"*, Ερευνητικό πρόγραμμα, ΥΠΕΘΟ., Αθήνα.
- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης (1999γ), *"Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης Σ.Π.Α. 2000-2006: Τομεακό Σκέλος"*, Ερευνητικό πρόγραμμα, ΥΠΕΘΟ, Αθήνα.
- ISMERI EUROPA, TEAM 4, Ι.Π.Α., (1992-1993), *"Μελλοντική εξέλιξη των περιφερειών της Κεντρικής Μεσογείου (Mezzogiorno-Ελλάδα)-Τελική Έκθεση"*, Ερευνητικό πρόγραμμα, XVI Γενική Δ/ση Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- Λεοντίδου-Γεράρδη Κλ., (1977) *"Λειτουργική Ταξινόμησης Ελληνικών Οικισμών"*, Τόμος Ι: Κείμενο, Διδακτορική Διατριβή, Ε.Μ.Π., Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα.
- Λουκάκης Π. (1977) *"Επαναειεράρχηση του Πλέγματος Οικισμών της Χώρας: Βασικός Στόχος στην προσπάθεια Περιφερειακής Ανάπτυξης"*, *Τεχνικά Χρονικά*, 12/77: 12-40.
- Λουκάκης Π. (1985), *"Σημειώσεις Πολεοδομίας. Πολεοδομικός Σχεδιασμός"*, τεύχος 1<sup>ο</sup>, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης-Πολυτεχνική Σχολή, Ξάνθη.
- Λουκάκης Π. (1997) *"Σύγχρονη Ελληνική Πόλη: Τάσεις μεταλλαγών στη χωρική διάχυση της αστικοποίησης"*, *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 65: 54-62 άρθρο στη σειρά: *"Η Μεταβυζαντινή και Νεότερη Ελληνική Πόλη"*.
- Λουκάκης Π. (2001) *"Οι αστικές συμμαχίες ως προοπτική ανταγωνιστικότητας των ελληνικών οικισμών στο πλαίσιο της χωρικής ανάπτυξης στην Ευρώπη. Η περίπτωση του τριγώνου των πόλεων Δράμας-Καβάλας-Ξάνθης"*, Εισήγηση σε συνέδριο: *Νέα πολυκεντρικότητα και χωρική ανάπτυξη: Οι αστικές περιοχές, οι μικρές και μεσαίες πόλεις και η ύπαιθρος. Προοπτικές, σχεδιασμός, διακυβέρνηση*.
- Λουκάκης Π., Θεοδωρά Γ. (1997, 1998), *"Τάσεις εξέλιξης του Δικτύου Αστικών Κέντρων στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης"*, Εισήγηση σε συνέδριο: *Διευρωπαϊκά Δίκτυα και μεσαίου Μεγέθους Αστικά Κέντρα*, ΕΜΠ-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μαγνησίας, Βόλος 11-13/4/1997 και συνέδριο: *Θράκη: Στο κατώφλι του 2.000*, ΑΙΕSEC Πανεπιστημίου Πειραιά, Πειραιάς, 4-6/3/1998.

- Λουκάκης Π., Θεοδωρά Γ. (2006) "Αστική-Αγροτική Ανάπτυξη. Σύγχρονες σχέσεις και αλληλεπιδράσεις", 9<sup>ο</sup> Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας: *Η οικονομία και η κοινωνία μπροστά στις νέες προκλήσεις του παγκόσμιου Αγροτροφικού Συστήματος*, Πρακτικά Συνεδρίου, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 2-4/11/2006.
- Οικονόμου Δ., Πετράκος Γ. (επ.) (1999) *Η Ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας-Gutenberg.
- Πετράκος Γ., Μαρδάκης Πρ. (1997) "Οι πρόσφατες μεταβολές στο ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων", *Τόπος*, 12/97: 77-103.
- Πετράκος Γ., Τσουκαλάς Δ., (1994), "Η επίδραση της διεθνοποίησης των διαρθρωτικών μεταβολών και αστική πόλωση στην Ελλάδα", στο Κουτσόπουλος, Κ., (επ.), *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στον Περιφερειακό Σχεδιασμό*, Τεύχος Πρακτικών, 2<sup>ο</sup> Εθνικό Συνέδριο Ελληνικού Τμήματος Regional Science Association, Αθήνα: ΕΜΠ, Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, 273-295.
- Σιδηρόπουλος Ηλ., (1995), "Ο ρόλος των αστικών κέντρων στη διαμόρφωση των τάσεων της περιφερειακής επιστήμης", στο ΙΠΑ *Σύγχρονες Τάσεις στην Περιφερειακή Ανάπτυξη*, Πρακτικά Ημερίδας, Αθήνα, 29-35.
- Τόπος, Επιθεώρηση Αστικών & Περιφερειακών Μελετών*, (1994), Αφιέρωμα: Χωροταξία-Πολεοδομία, τεύχος 8/94.
- Τσουδερός Ι. (1995) "Το Γενετικό Υλικό της Εξέλιξης των Ευρωπαϊκών Πόλεων", στο Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων (ΣΕΠ), *Τόπος*, Τόμος Πρακτικών ΙΙ: Χωροταξικός και Περιφερειακός Προγραμματισμός, Επιστ. Συνέδριο: *Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία & Περιβάλλον στο πλαίσιο της ενωμένης Ευρώπης*, ΥΠΕΘΟ, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τόμος ΙΙ: 281-288, Αθήνα.
- ΥΠΕΧΩΔΕ, Γενική Δ/ση Περιβάλλοντος-Δ/ση Χωροταξίας (2003) "Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης", Φεβρουάριος.
- ΥΠΕΧΩΔΕ (2003-2004), Υπουργικές Αποφάσεις για τα Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. για τις 12 Περιφέρειες της Ελλάδας (πλην Αττικής), που θεσμοθετήθηκαν την περίοδο: β' εξάμηνο του 2003-Ιαν., Φεβρ. 2004.
- ΥΠΕΘΟ-ΥΠΕΧΩΔΕ (1995) "Τάσεις ανάπτυξης του ελληνικού χώρου-2015: Πρώτο Προσωρινό Σχέδιο & Προσωρινοί Χάρτες", Αθήνα, Φεβρουάριος.
- Χατζημιχάλης Κ. (1995) "Τα Νότια Άκρα της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση", στο Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων (ΣΕΠ), *Τόπος*, Τόμος Πρακτικών Ι: Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση & Περιφερειακή Ανάπτυξη, Επιστ. Συνέδριο: *Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία και Περιβάλλον στο πλαίσιο της ενωμένης Ευρώπης*, ΥΠΕΘΟ, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 74-92.

## **Ξενόγλωσση**

- Berry B. (1969 (1964)) "City size distributions and economic development", στο Friedmann, J., Alonso, W., (επ.), *Regional Development and Planning*, Cambridge, Mass: The MIT Press, 138-152.
- Christaller W. (1966) *Central places in southern Germany*, μετάφραση Baskin, C. W., Englewood-Cliffs, Prentice-Hall, NJ.
- Friedmann J. (1975) "The Spatial Organization of Power in the Development of Urban Systems", στο Friedmann J., Alonso W., *Regional Policy*, Cambridge, Mass: The MIT Press, 266-303.
- Haggett P. (1970 (1965)) *Locational Analysis in Human Geography*, London: Edward Arnold.
- Kratke S. (1993) "Hierarchization of urban regions in the new Europe", στο Getimis P., Kafkalas G. (επιμ.), *Urban and Regional Development in the new Europe*, Topos, Special Series, 107-132.
- Kunzmann K. R., Wegener M. (1991) "The Pattern of Urbanization in Western Europe 1960-1990", Report for the DG XVI of EEC, Dortmund.
- Losch A. (1969 (1964)) "The nature of economic regions", στο Friedmann J., Alonso W. (επ.), *Regional Development and Planning*, Cambridge, Mass: The MIT Press, 107-115.
- Loukakis P. (1976) "Regionale Strukturprobleme in Griechenland unter Berücksichtigung des wachsenden Industrialisierungsprozesses", Diss., RWTH Aachen.
- National Technical University of Athens (1963) "A Regional Planning Scheme for a Country under Development", στο Kriesis A. (επ.), *Service for the Regional Development of the Peloponnese*, Ministry of Co-ordination, Patras.
- Philbrick A. K. (1957) "Areal functional organization in regional geography", P.A.P.R.S.A., Vol. 3, 87-98.
- Zipf G. K. (1965 (1949)) *Human behavior and the principle of least effort, an introduction to human ecology*, N. York: Hafner.

Γιώτα Θεοδωρά

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πεδίον Άρεως, 383 34 Βόλος,  
e-mail: ptheodor@mail.ntua.gr

Παύλος Λουκάκης

Προμηθέως 16, 11254 Αθήνα,  
e-mail: ploukak@panteion.gr